

# KAMEN ŽIVOTA



LIST ŽUPE SV. STJEPANA PRVOMUČENIKA  
BRELA

GODINA 9. SRPANJ 2015. BROJ 14 ISSN 1847-1129

# KAMEN ŽIVOTA

## LIST ŽUPE SV. STJEPANA PRVOMUČENIKA BRELA

*Utemeljitelj i nakladnik:*  
Župni ured sv. Stjepana Prvmučenika  
Brela

*Uredničko vijeće:*  
don Stjepan Lončar  
Vanja Sokol, prof.  
Zdravko Pervan, prof.  
Dražana Filipović, prof.  
Viktor Puljak  
Roza Brkušić - Hrvoslava

*Glavni urednik:*  
don Stjepan Lončar

*Zamjenik glavnog urednika:*  
Vanja Sokol, prof.

*Lektori i korektori:*  
Zdravko Pervan, prof.; Vanja Sokol, prof.

*Likovni prilozi:*  
Nediljko Tomaš - Dominik

*Grafička priprema:*  
Vanja Sokol, prof.

*Tisk:*  
Tiskara Kovačić

Naklada 600 primjeraka  
List izlazi povremeno

## SADRŽAJ

UVODNA RIJEČ	3
CRKVA GOSPE OD POBJEDE U BRELIMA	4
ČUDOTVORNA GOSPA SINJSKA I BRELA	10
MARIJA	14
MOLITVA	15
GOSPA KARMELSKA	15
UČENIČKI RADOVI	16
SLUGA BOŽJI N. BJANKOVIĆ	20
KARMELIĆANI	24
IZ MOJIH MEMOARA	26
PRIČE BAKE NEDE	29
HODOČAŠĆA I POSJETI	31
DOGAĐANJA U ŽUPI	34
PASTORALNI ŽIVOT ŽUPE	39
RASPORED BOGOSLUŽJA PRIGODOM 300. OBLJETNICE GOSPE KARMELSKE	41



# UVODNA RIJEČ

Poštovani župljani i prijatelji!

Nalazimo se u jubilarnoj godini 300. obljetnice gradnje crkve „Gospe od Slavodobića“ koju 1715.god. izgradi u svojim dragim Brelima tadašnji makarski biskup Nikola Bjanković. Brela su tada bila najzapadnija župa makarske biskupije. Veliki je to jubilej i dostojno je da ga dostojanstveno obilježimo i proslavimo.

I ovaj broj lista je posvećen toj prigodi. Želimo zahvaliti dragom Bogu i graditelju sluzi Božjem Nikoli Bjankoviću za ovaj biser koji nam ostavi u baštinu.

Cijela tekuća godina je u znaku jubileja koji smo otvorili prošle godine na obljetnicu smrti Nikole Bjankovića 10. kolovoza. Misno slavlje predvodio je sisački biskup msgr. Vlado Košić. U svojoj propovijedi naglasio je važnost ove crkvice i zahvalnost Bogu i njezinu graditelju.

Na proljeće se pristupilo radovima na vanjskom i unutarnjem uređenju crkvice i crkvenog okoliša da spremno dočekamo blagdan Gospe od Karmela. Radovi se polako primiču kraju i nadamo se da će crkvica uskoro zablistati u punom sjaju.

Svi duhovni događaji u župi pripremaju nas na ovu obljetnicu. Blagoslov obitelji, božićne zornice, korizmene sv. mise svako jutro u crkvi „svečarici“, krizma i pričest te klanjanje svakog četvrtka svojevrsna su duhovna priprava za ovaj događaj.

U međuvremenu, hodočastili smo u Dubrovnik i Kotor na blagdan sv. Vlaha i sv. Tripuna i sudjelovali na misnim slavlјima pred dubrovačkom katedralom i u katedrali Sv. Tripuna u Kotoru.

Događaj godine je svakako i papin pohod Sarajevu 06.06.2015.god. I naša župa je sudjelovala u veličanstvenom misnom slavlju na olimpijskom stadionu Koševo. Moram naglasiti kako je Sarajevo toga dana pokazalo svu svoju veličinu i gostoljubivost. Domaćini u hotelu „ETN“ primili su nas kao svoju braću i trudili se da nam boravak bude nezaboravan. I ovdje javno izražavamo svoju zahvalnost osobljju hotela. Papine poruke i misli poput one: „Nikad više rata“ ovdje su imale posebnu težinu i obvezu.

Poštovani čitatelji i svi župljani sve Vas srdačno pozivam da dostojno obilježimo ovaj jubilej. U trodnevnoj pripravi za blagdan, imat ćemo bogat duhovni i kulturni program. Od molitvenih susreta, izložbi, koncerata do misnih slavlja koja će predvoditi naši prijatelji – svećenici. Vrhunac će biti na sam blagdan kada procesiju i misno slavlje u 10.30 predvodi splitsko-makarski nadbiskup msgr. dr. Marin Barišić. Okupimo se svi na toj proslavi i zahvalimo Bogu na biskupu graditelju i crkvici koja je najdragocjeniji spomenik kulture i vjere u našim Brelima.

Don Stjepan Lončar

# **CRKVA GOSPE OD POBJEDE U BRELIMA**

## **O 300. obljetnici početka gradnje (1715. - 2015.)**

Onomu tko nešto više zna o životu i djelovanju sluge Božjega Nikole Bijankovića posve je razumljivo zašto je on ljeti g. 1715. za opsade Sinja došao na misao da se na području Makarske biskupije, kojoj je tada bio na čelu, i to baš u Brelima, podigne zavjetna crkva na čast blažene Djevice Marije pod nazivom Gospa od Pobjede, odnosno po ondašnju: od Slavodobića.

### **Biskup Nikola Bijanković**

On, rođeni Splićanin (1645.-1730.), školovan u Hrvatskom kolegiju u Loretu (Collegium Illyricum Lauretanum), djelovao je po povratku u domovinu s velikim žarom najprije kao župnik, pa zatim odgojitelj i učitelj splitskih katedralnih klerika, potom apostolski misionar, splitski kanonik, za kratko vrijeme generalni vikar ninskoga biskupa Borgoforte, oko dvanaest godina generalni vikar splitskog nadbiskupa Cosmija, apostolski vikar Makarske i Skradinske biskupije (od 1686.) i napokon Makarski biskup (1699.-1730.).



*Sluga Božji  
Nikola  
Bijanković*

Djelujući u raznim predjelima današnje Dalmacije i šire kao propovjednik među hrvatskim pukom pod turskom vlašću, upoznao je njegovo žalosno stanje, za Kandijskoga rata (1645.-1669.), a osobito poslije njega.

Nikakvo čudo da ga je vijest o osvajačkom pohodu goleme turske vojske pod vodstvom vezira Kara-Mustafe prema Austriji i drugim europskim zemljama duboko uznemirila. Taj je pohod nužno shvaćen i kao nova užasna prijetnja još neosvojenim hrvatskim krajevima. Međutim, stvaranje protuturskoga saveza, u koji se je naknadno uključila i Mletačka Republika, poraz turske sile kod Beča 12. rujna 1682. i njezino povlačenje probudilo je utemeljenu nadu u oslobođenje tolikih pokorenih zemalja i naroda.

Kao vojnički dušobrižnik u tadašnjoj mletačkoj vojsci sastavljenoj dobrim dijelom od domaćih dobrovoljačkih četa nazičio je tijekom I. Morejskog rata (1684.-1699.) preosvajaju niza manjih i većih turskih uporišta, pa tako i sinjske tvrđave g. 1686. Već za trajanja toga rata, a osobito nakon sklapanja mira u Karlovcima (1699.), i kao glavni suradnik splitskoga nadbiskupa Cosmija, i kao apostolski vikar Makarske i Skradinske biskupije (od g. 1686.), potom redoviti Makarski biskup (od g. 1699.), radio je svim silama na organiziranju redovitoga vjerskog života na oslobođenim područjima tih biskupija te s velikim zadovoljstvom poticao i pratio svekoliki napredak, ma koliko taj sporu tekao.

Kako onda ne bi bio teško pogoden izbijanjem novoga tursko-mletačkog rata g. 1714., pa usred ljeta 1715.g. još i viješće da silna turska vojska opsjeda Sinjsku tvrđavu. To je izazvalo opću zebnju po svoj Dalmaciji, pogotovo u nedalekom Splitu i Makarskoj. Posvuda se je organiziralo javne molitve, zazivala Božja pomoć i zaštitu od mogućih novih pustošenja i osvajanja turske vojske. Upravo se u to ozračje uklapa zavjet njegov i

breljanskih župljana Gospi od Pobjede.

### *Odluka o podizanju zavjetne Gospine crkve u Brelima*

Biskup je Bijanković osobitu pozornost posvećivao Brelima i Breljanima već i zbog ustrajne vjernosti breljanskoga puka i njihovih svećenika glagoljaša u katoličkoj vjeri unatoč većoj dvostoljetnoj izloženosti turškim nasiljima. To se mjesto sa svojim raspršenim zaseocima prostire od mora pa sve do breljanskog području susjedne tvrđave Duare i još bližih kula Avale i Poletnice, koje su od oko g. 1500. pa sve do g. 1684. bile u turškim rukama, kao i sama Brela s cijelim makarskim Primorjem.

Osmansko je Carstvo i nakon g. 1699. zadržalo u svojoj vlasti današnju Žeževicu s cijelom Radobiljom, susjednim imotskim krajem i sjevernim dijelom sinjskoga polja, dok su u skladu s načelom „tko je što držao u trenutku sklapanju mira“ ostala pod mletačkom vlašću Poljica, Zadvarje, omiško zaleđe i Brela s cijelim makarskim Primorjem. Fortifikacijski sustav na planinskom grebenu, koji poput kakvih golemlih prirodnih zidina spaja Duare s Biokovom, razdvajao je spomenuta dva međusobno suprotstavljeni svijeta te najprije Breljanima, a onda i svim ostalima bio garancijom sigurnosti od mogućih novih osvajačkih i jednako opasnih pljačkaških prodora turske vojske prema Primorju, Makarskoj i Omišu. Stoga se je za slučaj pada opsjednutog Sinja u turske ruke g. 1715. moralo računati s tim da bi odmah na red došlo opsjedanje i osvajanje tvrđave Dvare. Nije moglo biti nimalo dvojbe da bi tada Brela bila prva na udaru turskih pljačkaša i osvajača.

### *Oratoriji sv. Filipa Nerija u Splitu i u Brelima*

Biskup je Bijanković već g. 1710. dao u breljanskom predjelu Soline sagraditi kuću

s malom kapelom. U nju je doveo skupinu svećenika glagoljaša uključenih u svećeničku zajednicu splitskoga Oratorija, koju je upravo on osnovao u Splitu još dok je ondje bio kanonikom.

Oratorijanske su Kongregacije tijekom prvih stoljeća novoga vijeka nicale u mnogim gradovima po Europi i širom svijeta. Uzor im je bila ona rimska koja je nastala već g. 1552. u krugu svećenika okupljenih oko svetoga Filipa Nerija (1515.-1595.), sveca koji je u isto vrijeme bio tradicionalan i moderan, veliki pokornik i pravi mistik, neumorni propovjednik, pokretač molitvenih skupova i raznolikih karitativnih djelatnosti, ljubitelj i promicatelj duhovne polifone glazbe, ali i veseljak koji je i svojim duhovitim šalama, pa i svojevrsnim skečevima uspijevao mnoge ljude potaknuti na iskreniju i dublju pobožnost i krepstan život.



*Sv. Filip Neri na oltarskoj pali u Hrvatskoj crkvi Sv. Jeronima u Rimu (detalj)*

Splitske su oratorijance svesrdno podupirali tadašnji nadbiskupi Stjepan Cosmi (1678.-1707.) i Stjepan Cupilli (1708.-1719.). Prvi od njih je nekom zgodom izjavio da mu je veća radost što je u Splitu osnovana Oratorijanska kongregacija, nego da je osnovano deset samostana starijih redovničkih zajednica. Razlog je njegovu zadovoljstvu bio u tome što su oratorijanci svoje djelovanje posvuda uspijevali uspješno prilagoditi duhovnim potrebama vjernika tadašnjih gradskih sredina.

Bijankovićev je splitski oratorij bio poseban najprije po tome što je, za razliku od onih po

svijetu, okupio u zajednicu neke svećenike humanistički i teološki vrhunski obrazovane koji su u bogoslužju rabili latinski jezik i skromne pope glagoljaše koji su brevijar molići i misu služili iz svojih glagoljskim brevijskim i misalima te unutar zajednice produbljivali svoja znanja s teološkoga i crkvenopravnog područja. Njegov pokušaj da uputi u život svojevrsnu podružnicu splitskoga oratorija u seoskoj sredini, u Brelima, bila je vjerojatno jedina iznimka u povijesti širenja oratorijanskih kongregacija.

Nekoliko oratorijanaca glagoljaša i pokoješa učenijeg člana nije doveo u Brela da ondje budu župnici i kapelani, iako su neki od njih poslije i to bili, nego da novi breljanski oratorij i njegova mala zajednica budu utočištem siromašnim mladićima izbjeglicama iz južnih područja današnje Bosne i Hercegovine, koja su tada dijelom pripadala Makarskoj biskupiji, a dijelom bili povjereni brizi makarskih biskupa. Oni su u breljanskemu oratoriju mogli dobiti barem privremeni smještaj, a neki darovitiji i željni učenja i mogućnost odgoja i školovanja, kako bi mogli biti redjeni za svećenike. Stoga je taj oratorij i nazvao „zakloništem vjernih kršćana izbjeglih iz nevjerničkih krajeva“ (conservatorium fideliūm christianorum fugientium ex partibus infidelium). Tu je odgojno-obrazovnu ulogu mali breljanski oratorij zadržao i kad takvih bjegunaca više nije bilo. Tijekom gotovo cijelog 18. stoljeća bio je svojevrsno glagoljaško sjemenište, iako neslužbeno i povremeno.

### Zavjetna crkva u Solinama

Povod je za podizanje zavjetne crkve Gospe od Pobjede u Brelima već smo naveli. O njoj je u dosadašnjoj historiografskoj literaturi malo pisano. Najviše joj je prostora posvetio nekadašnji vrijedni breljanski župnik don Jozo Bebić u svojoj knjizi Brela. Po nekoliko osnovnih podataka o njoj uvrstili su u svoja djela o biskupu Bijankoviću don Rade

Jerković i don Mile Vidović.

O izgradnji te crkve zbog oskudno sačuvanih arhivskih vrednosti i ne može se mnogo doznavati. Starije arhivske spise Makarske biskupije progutao je plamen u požaru Biskupske kancelarije g. 1766. Arhiv breljanskog oratorija nije, nažalost, sačuvan, a nisu ni spisi breljanskog župnog arhiva iz 18. stoljeća. Nekoliko dragocjenih podataka o njoj ipak pružaju Vatikanski arhivi i samo manjim dijelom sačuvani arhiv splitskoga oratorija Sv. Filipa Nerija. U Nadbiskupskom arhivu u Splitu nađe se nešto podataka samo za novije razdoblje.

Zbog svega toga o toj breljanskoj crkvi sačuvanoj, srećom, uglavnom u izvornom obliku, najviše govori njezin unutarnji i vanjski izgled. Ona pruža vrlo ugodan dojam svakom putniku i namjerniku, čim je ugleda na zaračni među visokim borovima. Gledajući izvana njezinu apsidu, pokrajnje kapele i zvonik pomislio bi da je i znatno starija od trista godina.



Obično se navodi da je izgrađena g. 1715., što nije posve točno. Te je godine o njezinu izgradnji odlučeno, vjerojatno se je s radovima i počelo, ali ni biskup Bijanković, ni Breljani nisu mogli na brzinu smoci sredstva potrebna za brzu gradnju i dovršenje, to više što su tadašnje opće prilike bile vrlo nepovoljne. Tursko-mletački rat nazivan Malim i II. Morejskim još je bio u tijeku. Mir je sklopljen tek g. 1718.

Zna se da je mletački senat 4. rujna 1717. odobrio Bijankovićevu molbu da državne vlasti za novu zavjetnu crkvu Gospe od Pobjede u selu Podbrela daruju zvona. Naređeno



je magistru mletačke artiljerije, neka dade izraditi „dva zvona osrednje veličine primjerena seoskoj crkvi, ali takva da se u slučaju svake žurne potrebe okolno pučanstvo njihovim zvukom može pozvati na oružje“. Kad budu dovršena predat će ih Biskupu, ako on tada bude u Veneciji, a ukoliko tu ne bude, imaju biti dopremljena brigom općega providura za Dalmaciju sve do te crkve u Podbrelju.

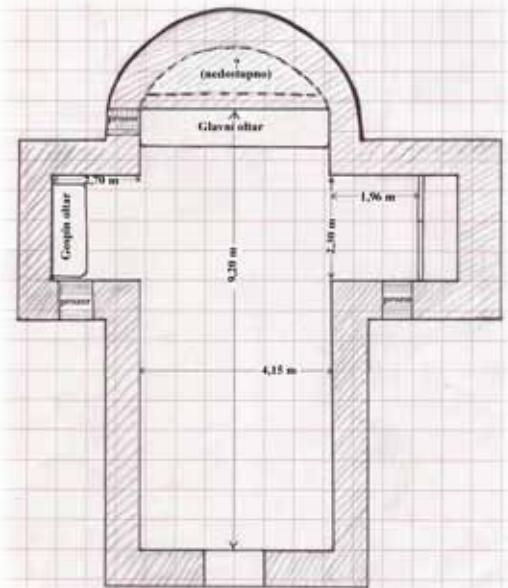
Iz navedenoga se dade zaključiti da su zidovi nove crkve tada bili dovršeni, a vjerojatno i krov.

Preostali radovi na uređenju njezine unutrašnjosti i okoliša, podizanju oltara i nabavi potrebne opreme otegli su se neočekivano dugo. Makarski providur Marko Grioni piše 1. lipnja 1725. da biskup Bijanković velikim žarom nastavlja s dovršenjem crkve u Brelima, koju se počelo zidati „nakon oslobođenja sinjske tvrđave“ i ujedno „boravišta za glagoljaške svećenike i klerike“. To znači da

do tada nisu još bile sasvim dovršene ni crkva Gospe od Pobjede, ni nedaleka oratorijanska zgrada, koju će Breljani poslije nazivati „mastirom“.

*Tlocrt (Mjere su približne)*

Novi makarski providur Nikola Barbaro u



spisu datiranom 30. svibnja 1729. naglašava da se Bijanković nije zadovoljio osnivanjem Oratorija Sv. Filipa Nerija u gradu Splitu nego je uspio osnovati još jedan na obali sela Brela. „Utrošio je“, kaže se tu, „tijekom 28 godina 1500 reala za kupnju toliko neobrađenih zemalja, koje su bile napuštene u doba krvavoga Kandijskog rata, a sada su izvrsno obrađene, za podizanje crkve s tri oltara pod naslovom Gospa od Pobjede na spomen oslobođenja sinjske tvrđave od opsade i za izgradnju obližnje kuće s više soba gornjih i prizemnih. U njima stalno boravi nekoliko svećenika koji u toj crkvi vrše bogoslužje s vrlo velikim duhovnim plodom, što privlači brojno sudjelovanje vjernika iz obližnjih sela kao i turskih podanika iz daleka. To je mjesto proglašio utočištem vjernih kršćana, jer, koliko znam, služi i za prenoćište putnicima, a

također sigurnim zaklonom upravo onim kršćanima koji su zbog turske tiranije prisiljeni očajnički napustiti onu državu“.

Iz navedenih providurovih tvrdnji dade se sa svom sigurnošću zaključiti da je Gospina crkva u Solinama do g. 1729., vjerojatno i koju godinu prije, svakako između 1725. i 1729. napokon bila sasvim dovršena.

### Zvonik

U natpisu uklesanom na jednom većem kamenu ugrađenom u zid crkvenog zvonika posve je sigurno samo čitanje godine 1807. koja je u donjem retku. U gornjemu su samo slova: O. Fi Fi F, što su zasigurno kraćenice nekih riječi nama posve zagonetnih. Za prvu bi se možda moglo pretpostaviti da naznačuje riječ „oratorij“, a za drugu „filipinski“, ali ne da se ni pretpostaviti što bi se u slučaju takva čitanja krilo pod preostale dvije, a to onda i gore navedenu pretpostavku čini posve upitnom.

Još važnije je pitanje, što zapravo označuje godina 1807. Od prve se nameće pretpostavka da je to godina izgradnje postojećeg zvonika, ili možda početka radova na tome. Međutim,



ni to se ne čini posve sigurnim. Ta 1807. godina je ustanaka Kaštelana, Poljičana i Podgorana protiv francuskih vlasti i krvavog gušenja tih pobuna. Nije poznato da bi se tada bunili i Breljani, ali u opće ozrače koje je tada vladalo u Dalmaciji pod napoleonskom vlašću, napose u tadašnji bezobzirni i vrlo grubi odnos vlasti i vojske prema crkvenim zgradama teško je uklopiti izgradnju ili moguću rekon-

strukciju crkvenoga zvonika.

Treba svakako reći da je taj zvonik po mnogočemu neobičan, a ipak se prilično dobro uklapa u opću vizuru cjeline građevinskoga kompleksa. Nadograđen je na istočnu pokrajinu

kapelu. Jedva da nadvisuje krov crkvene lade, pa već zbog toga daje dojam masivne građevina. Četverostrani mu se krov oslanja na četiri ugaona stupa završnoga otvorenog dijela samog zvonika.

Na ovdje neriješena pitanja o vremenu izgradnje toga zvonika odgovor ne mogu dati arhivski spisi, jer ih po svemu sudeći više nema. Povjesničaru tako ne preostaje drugo, barem zasad, nego spomenuti problem kronološke naravi i potanju analizu s gledišta povijesti graditeljstva i umjetnosti prepusti stručnjacima s tih područja.

### Zaključak

Biskup Bijanković u svojoj oporuci sastavljenoj 4. lipnja 1726., u njezinu posebnom stavku, kaže da „svećenicima sela Brela, sadašnjim i njihovim nasljednicima“, ostavlja „crkvu u tom selu sa svim kućama, vinogradima, zemljama plodnim i neobrađenim, šumama i drugim bez ikakva izuzetka, sa svim namještajem koji se ondje nalazi i još: sve nekretnine koje su na području sela Bashta, sve pokućstvo i uporabne predmete koji se nalaze u kući u kojoj stanuje u Makarskoj kao i nekretnine koje se nalaze u Povljima na otoku Braču, zemlje, vrtove i drugo što je u njegovu vlasništvu“. Te svećenike sadašnje i buduće, kaže se tu, obvezuje da uzdržavaju po četiri dječaka iz turskoga dijela Makarske biskupije, hrane ih, poučavaju u školskim predmetima i odgajaju za svećenike, prema mogućnostima, te da na njegovu nakanu svake godine služe dvanaest misa na njegovu nakanu.

7 Nadbiskupski arhiv Split, Arhiv splitskog oratorija Sv. Filipa Nerija, 3., str. 31-32.

Tu se ne kaže izričito da su breljanski svećenici kojima oporučitelj sve to ostavlja članovi tamošnjega oratorija, a ne drugi. To se je, dakako, podrazumijevalo, tako da je poslije službenoga otvaranja oporuke (prevečer 10. kolovoza 1730.) odlukom državnih vlasti sve nabrojeno njima pripalo.

Bijanković je breljansku oratorijansku zajednicu za svoga života smatrao zasebnom kongregacijom, ali ona je tada još bila u razvoju, a poslije se nije uspjela sasvim osamostaliti. Postala je i do kraja svoga postojanja ostala ispostavom matične splitske. U trenutku biskupove smrti vodeći je oratorijanac, po breljansku filipin, čini se bio i do smrti ostao don Mijo Blagajić, rodom Šoltanin. On je za svećenika zaređen 15. lipnja 1726. Imenovan je breljanskim župnikom 10. siječnja 1731. i tu službu vršio do smrti, a umro je 27. listopada 1771. Naslijedio ga je Vrgorčanin don Frane Franić koji je tu na čelu oratorija i župe ostao do g. 1784. Te godine je epidemija kuge pomorila sve tadašnje splitske oratorijance, pa je on pozvan da obnovi splitsku oratorijansku kongregaciju, u čemu je uspio. Poslije toga se vratio u Brela te ondje bio župnik od 1795. do 1798. Filipini su prestali trajno boraviti u Brelima, po svemu sudeći, u doba francuske vladavine. Ipak su i poslije toga u nekim posebnim prigodama onamo dolazili iz Splita, a o blagdanu Gospe od Karmela dok ih je god bilo, a to znači do sredine 19. stoljeća. Među posljednjim splitskim ortorijancima bila su dvojica Breljana: don Šimun Filipović (rođen 28. 10. 1789., zaređen 5. 3. 1816., umro 23. 7. 1853.) i don Filip Ribičić (3. 7. 1790., zaređen 5. 3. 1816., umro 20. 2. 1853.).

Nakon izumrća posljednjega oratorijanca sva je imovina splitskoga oratorija uključujući i onu njegove ispostave u Brelima, došla pod upravu Splitsko-makarske biskupije, koja je crkvu Gospe od Pobjede, odavno zvanu imenom Gospe od Karmela,

g. 1939. prepustila župi Brela, koja se od tada u svemu za nju brine. Vanjske strane njezinih zidova u novije su vrijeme očišćeni od nabačene žбуке, popravljeni i nanovo fugirani. To je izvedeno dijelom za župnika don Joze Bebića, a dijelom za Marina Barišića i sadašnjega župnika don Stjepana Lončara. Najnovija obnova unutrašnjosti, oltara i slike izvedena je pred samu proslavu 300. obljetnice početka njezine gradnje.



*Biskup Bonefačić u ruci drži Bijankovićev drveni biskupski štap*

Od svih pokretnina nasljeđenih od biskupa Bijankovića u Brelima je do pred II. svjetski rat kao dragocjena relikvija bio čuvan njegov biskupski štap izrađen od drva. Budući da je već bio znatno oštećen, kako se to u nas kaže, „od biše“, tadašnji ga je biskup dr. Kvirin Klement Bomnefačić nekom zgodom ponio u Split želeći da ga stručnjaci obnove, ali je, nažalost, ondje nestao. Vjerljivo je uništen, kad su g. 1944. razorne bombe pogodile biskupsku palaču.

Slavko Kovačić

# ČUDOTVORNA GOSPA SINJSKA I BRELA

## 1. Veliki jubilej (1715.-2015.)

Svetište Čudotvorne Gospe Sinjske, Grad Sinj s Viteškim alkarskim društvom i cijelom Cetinskom krajinom, kao i svekoliki hrvatski narod, ove godine svečano slave 300.-tuobljetnicu junačke imilosneobrane i pobjede hrabrih kršćanskih branitelja grada Sinja (1715.-2015.). ZorziBalbi, ondašnji vojnički i civilni zapovjednik Sinja (providur), u službenom izvješću Vladu u Mlecima piše da je turskih vojnika bilo 76.000. To je ogromna oružana sila i pobjediti tako veliku vojsku gotovo je nemoguće.

Prva franjevačka crkva i samostan Sv. Marije sagrađeni su u Sinju 1357. godine. Kada su Turci konačno osvojili grad Sinj 1536. srušili su crkvu i samostan i rastjerali fratre i narod. Poslije 150 godina robovanja turskim osvajačima Sinj je oslobođen. Bilo je to 1666. godine. Taj gubitak Turci nisu mogli preboljeti, pa su ga već sljedeće godine pokušali ponovno osvojiti, ali nisu uspjeli. Stoga su sefratri u Rami dogovorili s mletačkim vlastima i s oko 5.000 ljudi doselili u Cetinsku krajinu. Puk iz Rame je sa sobom donio sliku Gospe od Milosti.

Uza sve muke i teškoće, prilike su se polako poboljšavale, pa su fratri s narodom počeli graditi novu crkvu i samostan 1699. godine. Crkva je završena 1712. god. i svi su se nadali mirnijem i boljem životu. No, uskoro je (1715.) Turska navijestila rat Mletačkoj republici. Silna turska vojska spustila se u Cetinsku krajinu. Jedni su napali Drniš, drugi Vrliku, treći Otok, a mnogi su harali i pljačkali po zagorskim selima i konačno se utaborili pod Sinjem. Opljačkali su i zapalili crkvu, topništvom udarali na bedeme grada i

jurišima nastojali osvojiti Tvrđavu, u kojoj je bilo oko 700 hrabrih branitelja, nešto naroda i nekoliko fratara. Posebno je krvav juriš bio 14. kolovoza, pa je čak i turski barjak postavljen na zidine kao znak da je grad već osvojen. Branitelji su u velikom strahu očekivali da će turska vojska sutra, na blagdan Velike Gospe, nastojati osvojiti grad novim jurišom.

U ranu zoru straže su javile zapovjedniku da se cijelu noć nešto događalo u turskom taboru i da se vojska povukla prema Livanjskom polju. Ostalo je preko 10.000 mrtvih vojnika i puno oružja, oruđa i druge opreme.

## 2. Izvanredni dar Neba

Zapovjednik ZorziBalbi izvijestio je Vladu u Mlecima da je na blagdan Uznesenja Bogorodice dobri Bog izmučenim vojnicima i narodu darovaо slobodu, koju su izmolili klečeći pred slikom Majke od Milosti. Slavlјena je svečana sv. Misa zahvalnica i okolo gotovo porušenih gradskih bedema svečana procesija s Gospinom slikom. Nadbiskup Stjepan Cupilli predvodio je u Splitu zahvalnu procesiju s Gospinom slikom od Pojišana do katedrale, a 18. kolovoza došao je u Sinj i slavio sv. Misu zahvalnicu s vojnicima i narodom. Pisao je papi Klementu XI. kao i dubrovački nadbiskup Ivan Conventati. Vesela vijest o milosnoj pobjedi širila se po Dalmaciji, Hercegovini, Bosni i Slavoniji. Brzo je stigla do Zagreba, Beča, Venecije, Rima drugih europskih gradova. Bosanski franjevac fra Nikola Lašvanin u svomu „Ljetopisu“ ubilježi: „Turci pobigoše zato, jerbo tako hotijaše Blažena Divica

Marija, koja dade Hrvatom snagu da Grada Turkom ne dadoše...” A fra Andrija Kačić, proslavljeni pjesnik, pobjedi pod Sinjem posvetio je tri velike pjesme i napisao ove stihove:

*“Bi u Sinju Gospina Prilika,  
koja čini čudesna velika...  
Obrani ga Marija Divica,  
kojano je Sinjska Pomoćnica!”*

I vojnici i narod i fratri bili su uvjereni da je pobjeda pod Sinjem dar Neba, milost i zaštita Gospe od

Milosti. To je potvrdio Zorzi Balbi, zapovjednik, koji je predložio vojnicima i časnicima da od prve plaće daju prilog za zlatnu krunu, kojom će u znak zahvalnosti okrunuti Gospinu sliku. Splitski nadbiskup Stjepan u velikom slavlju sljedeće je godine okrunio Gospinu sliku zlatnom krunom, koja i danas resi Gospinu glavu i svjedoči o vjeri časnika i vojnika koji su branili Sinj. Na kruni je natpis: “In aeternum coronata triumphat - 1715 - Zauvijek okrunjena slavi slavlje.”

### 3. Štovanje Gospine slike

Od te slavne pobjede pobožni su vjernici sliku Majke od Milosti počeli nazivati Čudotvornom Gospom Sinjskom. Vjernici su sve više štovali Gospinu sliku, hodočastili u njezino Svetište, primali svete sakramente isповijedi i pričesti, izvršavali svoje zavjete i vraćali se svojim obiteljima duhovno obnovljeni i osnaženi, sretni i zadovoljni. Evo samo nekoliko svjedočanstva. Prošle godine (2014.) u devetnici i za blagdan Velike Gospe u Sinju je podijeljeno preko 130.000 (stotridesetisuća) sv. Pričesti. Svakako je tih dana bilo u Sinju ljudi koji nisu primili te svete sakramente.

Brojna hodočašća redovito svake godine dolaze u Gospino svetište u Sinju. U ovoj “Jubilarnoj godini Gospe Sinjske” bilo je i bit će i posebnih slavlja. Navodimo samo

neka: Hrvatski lovački savez organizirao je za blagdan sv. Huberta, svoga zaštitnika (7. XI. 2014.), hodočašće hrvatskih lovaca Gospo Sinjskoj. Bilo ih je preko 1.300.

Poznati naš alpinist Stipe Božić sa suradnicima uspio je da se izgradi "Staza Gospo Sinjskoj" od Solina do Sinja i dalje preko Kamenskoga i Tomislavgrada do Rame. Tom su stazom fratri s narodom i slikom Majke od Milosti bježali od turskoga zuluma i došli Sinj. Tom je stazom kroz protekla tri stoljeća tisuće hodočasnika "išlo na zavit" svojoj Gospo u Sinj.

Nova „Staza“ koja je u naše dane uređena omogućit će današnjim hodočascnicima da tim istim putom, kojim su stoljećima hodočastili naši prethodnici, istom ljubavlju i pobožnošću štuju Bogorodicu Mariju, ali da im sam put ili staza budu obilježeni. To im omogućuje lakši hod. Time je samo hodočašće



Gospo dobilo javnu prezentaciju i priznanje.

Ta će uređena staza biti poziv i drugima da se odluče na svoje hodočašće. A kad se odluče na hodočašće, to je najbolji znak da imaju cilj kojemu teže.

Staza ima još jednu zadaću. Ima ljudi koji ne hodočaste kao vjernici, nego vole prirodu, uživaju u njezinoj ljepoti, žele se odmoriti i razonoditi. “Gospina staza” im to omogućuje. Dakle, ne samo duhovni doživljaj, nego i turističko-ekološki.

U ovoj "Jubilarnoj godini Čudotvorne Gospe Sinjske", koja je započela na Veliku Gospu 2014. godine, uz redovite pobožnosti i hodočašća, svetište u Sinju doživljava pravu duhovnu obnovu ili renesansu. Takoje, npr. *Hrvatski lovački savez*, koji okuplja oko 65.000 lovaca, prvi put u povijesti organizirao hodočašće Gospi Sinjskoj. Bilo je to na blagdan sv. Huberta, njihova zaštitnika (7. XI. 2014.), kad je Gospi u Sinj hodočastilo oko 1.500 lovaca iz svih krajeva Hrvatske.

*Mariborska metropolija* (Slovenija) organizirala je hodočašće svećenika i vjernika Gospi Sinjskoj. Predvodio ih je dr. Stanislav Lipovšek, biskup Celja (18. III. 2015.). Slično je bilo kad je msgr. Slobodan Štambuk predvodio hodočašće svoje *Hvarske biskupije* (25. IV.) i kad je msgr. Ante Ivas predvodio hodočašće *Šibenske biskupije* (20. VI.). Msgr. Želimir Puljić, nadbiskup i predsjednik Hrvatske biskupske konferencije, sa svećencima svoje *Zadarske nadbiskupije* došao je u Sinj na hodočašće i duhovnu obnovu (17. VI.).

Treba istaknuti da su Franjevački samostan Gospe Sinjske, Grad Sinj i Viteško alkarsko društvo organizirali *Medunarodni simpozij* u prigodi 300. obljetnice milosne obrane Sinja i osobitoga štovanja Čudotvorne Gospe Sinjske. Simpozij je održan pod pokroviteljstvom Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti, a otvaranje i prva predavanja bili su u Palači Akademije u Zagrebu (12. V.). Drugi dio simpozija (svega 55 predavača) održan je u Sinju u Dvorani Gospe Sinjske i Alkarskim dvorima (14. i 15. V.). U subotu su sudionici simpozija sudjelovali u svečanoj sv. Misi uz starohrvatsku crkvu Svetoga Spasa (Uzašašća) nedaleko izvora rijeke Cetine. Sv. Misu je predvodio msgr. Marin Barišić, nadbiskup splitsko-makarski, a sudjelovalo je veliko mnoštvo naroda.

Navečer na Trgu dr. Franje Tuđmana u Sinju nastupili su KUD-ovi Cetinske krajine, a poseban koncert održao je poznati pjevač Marko Perković Thompson. Sv. Misu zahvalnicu predvodio je dr. Željko Tanjić, rektor Hrvatskoga katoličkog sveučilišta, a pjevanje je predvodio Mješoviti zbor svetišta pod ravnjanjem fra Jure Župića.

U ovim ljetnim danima održat će se brojne crkvene, kulturne, sportske i zabavne priredbe.

Tako će hodočašće *Hrvatske vojske, policije i branitelja* biti 1. kolovoza. Sv. Misu i procesiju s Gospinom slikom do Grada predvoditi će msgr. Juraj Jezerinac, vojni biskup. U Crkvi na Gradu će biti cijelonoćnobjdenje, a ujutro msgr. Marin Barišić, nadbiskup splitsko-makarski, slavi sv. Misu i predvodi procesiju s Gospinom slikom do njezina oltara u svetištu.

Posebno treba upozoriti na svečanu devetnicu *Velikoj Gospi i slavlje blagdana*. Procesiju ulicama grada Sinja s Gospinom slikom i svečanu sv. Misu na Trgu dr. Franje Tuđmana predvoditi će posebni poslanik pape Franje *kardinal Josip Bozanić*, zagrebački nadbiskup.

To je samo dio programa kojim će se obilježiti "Jubilejska godina", tj. 300. obljetnica milosne pobjede i štovanja Čudotvorne Gospe Sinjske.

U ovoj godini jubileja valja se sjeiti na završnih stihova treće pjesme fra Andrije Kačića:

*"Zahvajujte, od Sinja junaci,  
Bezprestanka Isusovoj Majci,  
Kojano vas od Turak' oslobođi!  
I da ste mi zdravo, Cetinjani!"*

#### **4. Gospa Sinjska i Brela**

Brela su starohrvatsko naselje koje spominje car Konstantin Porfirogenet u X. stoljeću. U

Gornjim Brelima nalazi se danas obnovljena

crkva Sv. Nikole iz XV. stoljeća. U Donjim Brelima na mjestu današnje crkve Sv. Stjepana, koja je sagrađena 1889. godine, bile su dvije starije crkve: jedna iz XV. stoljeća, a druga iz 1705. godine.

Obranu Sinja i milosnu pobjedu nad turskim zavojevačima (1715.) vjernici u Brelima doživjeli su na osobit način. Predvođeni Nikolom Bijankovićem, makarskim biskupom, u Solinamasu *sagradići crkvu*, dugu 10 i široku 6 metara s dvije kapele (2,75x 4,40 m) u čast Bogorodice Marije i nazvali ju “*Gospa od Pobjede*” ili kako piše u starim dokumentima “*Gospa od Slavodobića*”. Koje pobjede i kojega slavodobića? Odgovor je samo jedan, kratak i jasan - milosne pobjede koju je Gospa udijelila 1715. godine pod Sinjem, a slavodobića je ono što su zahvalni branitelji urezali na zlatnoj kruni, kojom okruniše Gospinu sliku. Na kruni je urezan natpis “*triumphat*”, tj. “*slavodobiće = slaviti*”. Župljeni Brela kao da su prepisali riječ “*slavodobiće*” s Gospine krune u Sinju. Nisu mogli bolje i ljepše povezati svoju crkvu s milosnom pobjedom pod Sinjem, svoju vjeru

svojim hodanjem iskazivali čast i štovanje Bogu i Gospo. Išli su pojedinačno ili u malim skupinama (dok im komunisti to nisu zabranili). Bila su to osobna hodočašća, osobna pokora (nije lako po ljetnoj žegi tolike kilometre u znoju hodati “*na noge*”). To su trenutci tišine, ali i pjesme, razmatranja vjerskih istina, molitve i razgovora s Bogom, predanju Božjuvolju i molbe Majci Mariji u životnim nevoljama i teškoćama. Sve je to *sadržanou hodočašću*.

Kada su i ceste postale prohodnije i kada su brojni građani nabavili prijevozna sredstva, sve više pojedinaca, obitelji i većih skupina dolazi Gospo u Sinj. Tako su i župnici Brela autobusima vodili svoje župljane na hodočašće Gospo Sinjskoj. U posljednje vrijeme svećenici *Makarskoga dekanata*, tj. cijelog Makarskog primorja, organiziraju zajedničko hodočašće svih župa. To redovito biva na kraju turističke sezone, tj. početkom mjeseca listopada. Prošle je godine (2014.) bilo je 15 autobusa kojima su hodočasnici došli k svojoj Gospo u Sinj.

Koliko su i danas vjernici Brela povezani sa svetištem Gospe Sinjske, svjedoči i činjenica da često fratar iz Sinja sudjeluje u slavlju Gospe od Karmela u Solinama. Avećviše godina po nekoliko alkara i alkarskih momaka u ime Viteškoga alkarskog društva sudjeluje tom slavlju.

Treba se nadati da će i *današnji naraštaj* kao i budući naraštaji vjernika Brela i dalje rado hodočastiti svojoj Gospo, kojoj su prije tri stoljeća njihovi predci sagradili u Solinama crkvu, koju su nazvali divnim imenom “*Gospa od Slavodobića*”.

Fra Gabrijel Jurišić

\* \* \* \* \*

i svoju zahvalnost Gospo Sinjskoj! *Crkva u Brelima prva je crkva sagrađena u znak zahvalnosti za veliki Božji dar - milosnu pobjedu kršćanske vojske pod Sinjem.*

Kroz protekla tri stoljeća brojni su vjernici iz Brela išli u Sinj “*Gospo na zavit*”. Išli su na hodočašće, to znači da su

„*Nemate pravo zaboraviti svoju prošlost, ali ne da se osvećujete, nego da ljubite.*“ (Papa Franjo u Sarajevu)



## MARIJA

Uhvatom se ponekad  
Kako prebirem po sjećanju  
Vidim našu crkvicu i don Jozu pred nama  
Ista crkvica, isti borovi, isto plavo nebo...  
I ruke sklopljene pred MARIJOM.  
Miris smole u zraku  
Na Biokovu ni oblačka  
Modrina usnulog mora blješti u nedjeљno jutro  
A mi sa širokim osmijehom  
Ulazimo u naš kutak crkvice  
Razdražani četverac iz osmog razreda  
Marija, Nada, Silva i Anita  
Sjećanje se užburka, pa se smiri nakratko...  
Pa ga probudi slučajni šum mora, borova, juga... svejedno što.  
Sad četverca više nema, ostale smo samo dvije  
Jedna je daleko... vidimo se ponekad.  
Druga je još dalje, ali MARIJI blizu.  
Pronađem je katkad među zvijezdama  
Pa popričamo tiho, povjerljivo...  
Ista crkvica, isti borovi, isto plavo nebo...  
Iskra sjećanja zabilista  
I mi opet pjevamo zajedno našoj Gospo Karmelskoj  
Prepuna crkvica  
Angelus skrušen  
Ruke se k nebu dižu  
Suze se u tišini rone  
Uzdasi i vapaji beskrajni  
Krug na koštenima oko naše Gospe  
A Ona nas sluša, nježno nas tješi  
Vodi nas stazom starom već tri stoljeća.  
Puno se toga promjenilo  
Generacija se raspršila na sve strane  
Marija je već dugo u krilu naše majke MARIJE  
Ali srce zaigra kad vidi da nas ima još oko naše Gospe  
Da don Jozo ne bi bio razočaran  
I da bi nas za nagradu opet pustio igrati graničara.  
Eto, čujem Tončiću, Terezu i Marka gore na koru  
Damo je u klupi ispred, Anka do mene, a Jelena odmah iza...  
Svi me opet vraćaju u sjećanje  
Nema više zrelih višanja, nema više trčanja po utabanim stazama  
Isušene su vrtače, zarasli puteljci  
Bršjan se spleo oko kamenitih vrata  
Sve se promjenilo  
Ali zato ponosno stoji naša Gospa Karmelska  
Ista crkvica, isti borovi, isto plavo nebo...  
A kad nas neki drugi zamijene  
Hoćemo li ostati u nečijem sjećanju  
Kao nama naša Marija  
Ma to je manje bitno  
Jer znamo da će ostati  
Ista crkvica, isti borovi, isto plavo nebo...  
I naša draga Gospa Karmelska.  
Šumi li to more za davnom řepotom  
Njišu li se to borovi u ritmu sjećanja  
Ili se samo vjetar zaigrao u granama?  
Spustit će suzu u još sklopljene ruke...  
Zdravo Marijo milosti puna...  
Neka odzvanja još mnogo stoljeća.

Anita Pervan - Rašeljka

## KOLIJEVKA

U sjeni bora , u dohvatu mora , u krišu Biokova , kolijevka crkva , tristo godina nas čuva.

Karmel - Majka , Gospa našeg puka.

Hrše joj i mladi i stari , znani i neznani,

Sve ih ljubi i u svojim skutima hrani.

Krijepi dušu , vida rane , ne ostavlja nas same , štitom ljubavi nas brani.

Ni moć , ni slava nema takvog dara kao Gospa naša kad nas ljubi svakog dana u molitvi našeg vapaja.

Stoji Crkva , kamen do kamena , od suza i radosti tkana , ta kolijevka draga Zaštitnica Majka.

Svakij uzdah , svaku bol prenijeti će do Sina svog.

Svaka radost će doći , svaka čežnja će proći.

U krišu Njenom ova crkva je kolijevka , naš dom.

Čisto srce , ruka topla , snagom vjere čuva je i klikće: „Svaka duša ovdje je Bogu bliže , u naručju svome Gospa ga njije.“

Marijana Bekavac

## GOSPA KARMELSKA

U mojim Brelima  
ispod starih borova  
stoji crkvica kamena  
Gospe od Karmela.

Stoji ona danima,  
stoji mjesecima,  
stoji godinama  
i tako se naniza biserna ogrlica  
od tristo godina!

Pred slikom njenom  
mole se djeca , odrasli i stranci,  
a Gospa nam se samo smiješi  
i sve naše molbe usluši.

Marijela Tomaš, 4. razred

## Gospa Karmelska

Pohrlite Breljani, a i vi ljudi strani,  
Gospa nas k sebi zove,  
Gospa nas stoljećima brani.  
Nek' se priča i na daleko čuje  
Tri stota proslava se danas štuje.  
Slavi Gospu i staro i mlado,  
Svi joj se mole i utječu rado.  
Gospa je naša majka draga i mila,  
Čuva nas od svih zlih sila.  
Slavimo danas i pjevajmo  
Gospo se radosno klanjamo.  
Hvala ti Gospe naša Karmelska  
Što si naša zaštitnica nebeska.  
Bdij i bud i dalje nad nama,  
Narod će te ovaj breljanski  
I dalje voljeti i slaviti godinama.

Orhideja

# Gospe od Karmela u slici i riječi srednjoškolaca

## Uvod:

Ove godine obilježava se 300.-ta obljetnica Gospe od Karmela - Crkve od Pobjede – Slavodobića.

Mnogi ne znaju otkuda je crkvica u našim Brelima i koje je njezino značenje, te zašto ime *Gospe od Karmela*. Mnogi ne znaju ni kako izgleda sam dan blagdana, kada mlado i staro slavi našu Gospu, 16. srpnja uz trodnevnicu, procesiju i molitve našoj Gospo da pod njezinim okriljem ustrajemo u vjernosti Kristu.

Učenici srednje škole fra Andrije Kačića Miošića

u Makarskoj, naši krizmanici, odradili su jednu radionicu sa školskom knjižničarkom. Uz smjernice nastojali su približiti povijest i značaj Gospe od Karmela za cijelo mjesto Brela.

Dražana Filipović, prof. i dipl. knjiž.



## POVIJEST CRKVE GOSPE KARMELSKE

Kad dođete u naše mjesto, predio Soline, na samom ulazu ispod velikih krošnji nalazi se jedna mala crkvica. Svaku nedjelju zvono te crkvice oglašava početak dana. To je crkvica Gospe od Karmela.

Svake godine u mjesecu srpnju obilježava se njezino postojanje. U ljetno vrijeme mise se održavaju vani, i taj ugodaj na laganom morskom povjetarcu nitko ne može opisati.

Blagdan Blažene Djevice Marije od Karmela proglašen je za cijelu Crkvu 1726. Karmel je predivna gora uz obalu Sredozemnog mora u Palestini ili Izraelu, to ime u prijevodu znači voćnjak ili plodna vrtna zemlja. Pučka pobožnost Gospo Karmelskoj nastala je na temelju viđenja sv. Šimuna Stocka kojemu se ukazala Blažena Djevica Marija. Tom prigodom dala mu je škapular i obećanje da će svatko tko ga bude nosio i s njime umre biti pošteđen muka u paklu. Škapular je dio gornje odjeće što ju nose redovnici: benediktinci, cisterciti, premonstrati i karmelićani. Na Karmelu su u XII. stoljeću boravili pustinjaci ili eremiti, koji su štovali Gospu. Papa je odobrio i mušku i žensku granu karmelićanskog reda. U XVI. stoljeću reformirani su. Mušku stranu obnovio je sv. Ivan od Križa, a žensku granu karmelićanskog reda obnovila je sveta Terezija Avilska.



Crkva Gospe od Pobjede nalazi se u Solinama. To je zavjetna crkva sagrađena u znak zahvalnosti za veliku pobjedu kršćanske vojske nad Turcima 1715. godine kod Sinja. Upravo zbog toga, makarski biskup Nikola Bjanković je tu crkvu nazvao crkvom Gospe od Pobjede. U početku je crkva bila vlasništvo filipina, redovnika oratorijanaca koje je 1575. godine osnovao sv. Filip Neri. Neko je vrijeme uz crkvu bilo glagoljaško sjemenište. Od 1939. godine župnik je misu održavao samo na blagdan Gospe od Karmela, a od 1963. godine misa se održava svake nedjelje i na blagdane. Crkva predstavlja vjeran spomenik barokne arhitekture.

Bose A. Šodan i Nika Medić, 1.a

## GOSPA KARMELSKA

Već po tristoti put će se pjevati i plesati, jer ipak slavi se Gospa od Karmela, a u Brelima je to velik događaj. Dosad su slavlja bila poprilično mala i mirna, ali u zadnje vrijeme tomu se predaje sve veća pozornost pa slavlja postaju pravi i nezaboravni događaji.

Od moga rođenja pa i prije, svake godine 16. srpnja, slavlja su sve veća i svečanija. Procesija koju su činili mještani Brela, ponajviše stariji svijet, danas uključuje još više mještana, djecu, sinjske alkare kao čuvare Gospinog kipa, vatrogasce, policajce, poveći zbor pjevača u kojem sudjeluju i poznate klape te nekoliko svećenika i biskupa. Atmosfera tijekom misnog obreda je zbog svega toga postala vrlo ugodna i sveta. Zbog svih tih detalja osjećaj ispunjenosti vas obuzme čim se probudite to jutro, i osjećate se kao da stvarno pripadate negde.

Zanimljivo je da župljanji Brela već godinama slave Gospu od Karmela, vjerojatno im se svima urezala duboko u srce i postala sveto i važno u njihovim životima. Danas ima i noviteta, kao koncert koji se održava navečer u lučici Soline, ali cilj je ostao isti, ne dopustiti da Gospa pomisli da je župljanji zaboravljuju. Možda koncert gdje se svi zabavljaju nije u kršćanskom duhu i duhu svetog blagdana, ali on je samo jedan pokušaj da se još više proslavi i zapamti taj blagdan. Neki ljudi se tuže na taj koncert i smeta im zbog problema "današnjice", ali mislim da ne shvaćaju punu sliku svega toga. Ipak smo turističko mjesto i ne smijemo zaboravljati naše turiste, a ovaj događaj privuče i zabavi veliku većinu naših turista.

Ove godine s pravom bi trebalo biti dosad najveće i najsvečanije slavlje ovog blagdana, ipak jednom je tristota obljetnica i ne smije proći nezapaženo. Siguran sam da će se općina Brela i naš župnik pobrinuti da ugodaj bude još ljeplji nego prije i da duh Gospa od Karmela uđe i ostane u svima nama i ostavi velik trag na našem srcu, da joj služimo u djetinjoj ljubavi i vjernosti.

Marin Ćelić, 2. razred srednje škole

Od moga rođenja pa i mnogo prije, svake godine 16. srpnja slavi se Gospa od Karmela. Za mnoge je to samo mala crkvica koju vide u prolazu, no za nas je to ipak nešto više.

Mjesecima prije organizira se proslava i koncert u čast Gospe i u znak zahvalnosti za svu zaštitu i sve što je napravila za nas proteklih godina. Slavlje se iščekuje s velikom radošću, kod nekih zbog same Gospe, a kod nekih pak zbog večernjeg slavlja. Uoči blagdana, župljanji se duhovno pripravljaju trodnevnicom. Na sam blagdan sve počinje u jutarnjim satima u našoj prekrasnoj crkvi gdje se održava misa. Uoči misnog slavlja ide se u procesiju kroz jedan dio naših prekrasnih Brela. U procesiji se nosi vrlo stari, umjetnički vrijedan kip Gospa od Karmela. Posljednjih godina naše slavlje uveličavaju alkari iz Sinja, naši vatrogasci, žudije te policajci na čelu s našim don Stjepanom i ostalim gostima svećenicima.. Zaista je lijepo vidjeti cijelu zajednicu na okupu zbog nečega tako svetog i velikog. Nakon mise i procesije mještani idu kućama te objeduju sa svojom obitelji. Postoji i večernja misa, tako da mnogo ljudi bude i na njoj, jer su ljetni dani i ljudi rade sezonske poslove, ali kad padne noć, mještani se okupljaju u centru za pučku feštu.

U centru se održava dugo očekivani koncert i spektakularni vatromet. Neki će reći da koncert i vatromet nije u duhu crkvenog slavlja, no treba znati da je namjera svega da se proslavi taj dan i naša Gospa od Karmela.No Gospa od Karmela nije dotakla samo naša srca već i srca ljudi iz okolnih sela i mjesta. Baka mi je pričala priče o tome kako su se neki ljudi zavjetovali Gosi te u njenu čast hodočastili pješice iz udaljenijih mesta na sam blagdan.

Nadam se da sam Vam u ovim kratkim crtama uspjela dočarati ovaj blagdan, no najbolje bi bilo da sami dođete i doživite to nezaboravno iskustvo, jer ove godine slavimo 300. obljetnicu i bit će zaista veličanstveno i nezaboravno, da poput Gospe zajedničkom molitvom, žrtvom i djelotvornom ljubavi služimo Bogu i ljudima.



Paula Sekulić, 2.razred srednje škole

## MOJA KRUNICA

*Otajstva radosti  
u zrncima krunice  
na grani  
propupaloj  
od  
tek probuđenih sokova*

*prolistala  
procvjetala  
okrunila  
skrivenu misao  
natopljenu molitvom*

*Nanizale se Zdravomarije  
u mojoj duši  
i protkale srce  
božanskim nitima  
djetinje predanosti*

*Tišina*

*Marijina otajstva  
u meni dotakla  
dubine  
šutnje*

*Spoznah veličinu  
nevidljive  
Prisutnosti*

*Roza Brkušić - Hrvoslava*



Mila Žamić, 8. r.



Ema Carević, 6. r.



Željka i Rafaela Šošić, 2. r.



*GOSPA KARMELESKA*

*U očima joj dobrota blista  
i svaki dan nam se pogledom  
smiješi,  
srca je čista  
pa prašta onome tko grijesi.  
Za nas volju ne gubi  
i ništa joj teško nije,  
neprestano nas ljubi  
topljinom koja joj srce grijie.  
Za šjepši san  
ona se molí  
te svaki dan  
pokazuje nam koliko nas voli.*

*Katja Sokol, 6. razred*



## *GOSPI OD KARMELA*

*Čuj vruću molbu puka svog, o Majko naša,  
koju ti iz srca svog danas prinaša.  
U hramu tvom te pozdravlja sav puk u jedan glas:  
O, Gospe od Karmela, moli za nas!*

*U bolim svojim vapi Te, o Gospe od Karmela,  
i nadu svoju svu u Te postavlja.  
O, pogledaj ga, Majko, sad i počuj njegov glas:  
O, Gospe od Karmela, moli za nas!*

*Kad žalost, tuga pohodi nas djecu tvoju  
tad, Majko, pruži nam ti pomoć svoju.  
još jednom složno dižemo svoj Tebi smjerni glas:  
O, Gospe od Karmela, moli za nas!*



Rina Ivić, 5.r.



Bijankovićev otac zvao se Dominik i živio je u Splitu u svojoj kući u strogom centru grada u blizini katedrale. Porijeklom je bio s otoka Šolte gdje je imao mnogo zemljišta. 6.studenoga 1644. godine Dominik Bijanković se oženio Laurom Nadalin, djevojkom iz Mletaka, u crkvi Sv.Duga u Splitu. Vjenčanje je obavio don Andrija Regius, splitski kanonik, a kumovi su bili Fedrigo Maruli i majstor Batista Bižaca.

Nikola Bijanković rođen je u Splitu 15. kolovoza 1645. godine. a već 27. kolovoza 1645. ga krsti već spomenuti don Andrija Regius, Kumovi su bili Zorzi Marchi i Bettina Galuzzi. Nikola je bio jedino dijete u svojih roditelja koji su bili veoma pobožni i odgajali su ga u kršćanskom duhu. Bio je dobre naravi, dobra ponašanja, veoma nadaren i pokazivao je veliku želju za učenjem. U Splitu je pohađao gramatičku biskupsку školu i primio četiri niža reda. Splitski nadbiskup Leonardo Bondumerius izabrao ga je, zbog posebne nadarenosti, između svojih klerika i poslao na daljnje školovanje u Ilirski kolegij u Loretu. gdje dolazi 14. listopada 1663. godine.

Za vrijeme školovanja u Loretu Nikola ostaje bez svojih roditelja koji su se utopili u moru zbog nevremena, koje ih je zahvatilo između Splita i Šolte u lipnju 1668. godine. Filozofsko teološke studije završio je u Loretu u Italiji od 1663. do 1669. godine gdje se zaredio za svećenika 15. lipnja 1669. godine. U zavodskoj knjizi, u kojoj se nalaze glavni podatci o pitomcima, za Bijankovića stoji da se uvijek isticao vrlo edifikanim i

egzemplarnim ponašanjem i da je sposoban za različite apostolske službe, a osobito za propovijedanje. 28.lipnja iste godine je napustio Loreto te se vratio u Split.

Prva svećenička služba bila mu je župnikovanje u Kaštel-Sućurcu od 1669. do 1672. godine gdje se istaknuo savjesnim i požrtvovnim radom te neporočnim životom. Izvori svjedoče da je mnoge na pravi put priveo i mnogo znoja prolio za spasenje duša, revno je propovijedao, dijelio sakramente i držao kršćanski nauk.

Godine 1672. dolazi u Split i postaje kanonik pokorničar splitskog metropolitanskog kaptola. Istdobno obnaša službe: sinodalnog ispitivača, ispovjednika dvaju ženskih benediktinskih samostana i profesora gramatike i moralne teologije splitskim klericima. 1673. imenovan je od Sv.Stolice za apostolskog misionara u krajevima splitske nadbiskupije koji su se nalazili pod turskom vlašću. Tu službu je obavljao riskirajući vlastiti život sve do 1695. godine uz prekid između godine 1676. do 1680. U tom prekidu obavljao je misije u ninskoj biskupiji i u isto vrijeme vršio službu generalnog vikara ninske biskupije. Njega i Ivana Borgofortea iz Trogira za apostolske misionare je predložio splitski nadbiskup Bonifacije Albani. Prva misionarska služba se odnosila na krajeve pod turskom vlašću, i to Poljica, koja su imali pohoditi dva puta godišnje, i Radobolju te Dugopolje, Cetinu, Dicmo i Bisko koja su također bila pod Turcima. Kao misionari su propovijedali, pohađali bolesnike, vodili pokorničke

procesije, poučavala u kršćanskom nauku, a osobito isповijedali i pričešćivali. O njihovom požrtvovnom radu svjedoči i poljički dekan don Ivan Marasović u pismu od 10. travnja 1675. On piše da su misionari zbog Turaka morali putovati preko brda i kroz šume uz veliku pogibelj za život. Javno su propovijedali evanđelje pa i u prisutnosti samih Turaka, mnoge grješnike i raskolnike su obratili na put spasenja. Osobito su se pokazali revnima u pričešćivanju vjernika za vrijeme jedne bolesti od koje je znalo umirati i do sedamdeset ljudi dnevno.

Dana 20. srpnja 1675. godine Nikola Bijanković je doktorirao filozofiju i teologiju u Macerati.

Za vrijeme školovanja u Italiji Bijanković se oduševio djelovanjem svećenika filipina stoga je 1676. u očevoj kući u Splitu osnovao *Kongregaciju oratorija sv.Filipa Nerija*. Već 1680. izgradio je crkvu vlastitim sredstvima i sve svoje i svoje obitelji je uložio u tu svrhu. Imala je tri oltara: sv.Filipa Nerija, sv.Frane Ksaverskoga i sv.Ignacija Lojolskoga. Crkva je bila posvećena sv.Filipu Neriju. Da bi se Kongregacija mogla uzdržavati Bijanković joj je pribavio više posjeda i ostavio joj je svoju očevinu. Oporučno je sve svoje posjede na području Klisa, Dugopolja, Šolte, Brača i Brela ostavio Kongregaciji. Posebna svrha Kongregacije je bila promicanje dobrih duša. Apostolat filipina uglavnom se sastojao u dijeljenju sakramenata, propovijedanju i duhovnom vodstvu mladeži, a posebnu pozornost je posvećivao svetom bogoslužju. 1686. god. Sv.Stolica ga je imenovala apostolskim vikarom makarske i skradinske biskupije. A za vrijeme morejskog rata (1684. – 1699.) vršio je službu vojnog dušobrižnika i s vojskom sudjelovao u svim većim borbama protiv Turaka koje su se vodile na području

Dalmacije. U crkvi Sv.Filipa Nerija osnovao je 1690. godine *Bratovštinu dobre smrti* koja je osim vjerskog imala i društveni značaj. Od 1684. do 1695. vršio je službu generalnog vikara splitske nadbiskupije. Kako je crkva Sv.Filipa Nerija postala premala 1725. započeo je gradnju nove i veće crkve po nacrtima mletačkog arhitekta Francesca Melchiorija no nažalost nije dočekao njezino dovršenje. Dovršena je nakon njegove smrti 1736. godine. Filipinska kongregacija se potpuno ugasila u drugoj polovici 19.stoljeća, a posljednji filipin u Splitu je bio don Ante Štambuk iz Selaca na otoku Braču.

Godine 1695. Bijanković je od Venecije imenovan, a 1698. od Sv. Stolice potvrđen za makarskog biskupa. Kao makarski biskup razvio je veoma živu i suvremenu pastoralnu djelatnost. Pokazivao je izvanrednu brigu i nastojanje za poboljšanje vjerskog života naroda i tome cilju Bijanković je sve podredio. Čim je došao u Makarsku kao biskup, Bijanković je započeo graditi katedralu i već je 1706. izgradio pokrajnu kapelu buduće katedrale koju je posvetio sv. Marku i Jeronimu. 14.srpnja 1707. biskup je izdao dekret kojim je spomenutu kapelu proglašio katedralnom i župnom crkvom u Makarskoj i time je upravu makarske župe oduzeo franjevcima i povjerio svjetovnom kleru. Za vrijeme školovanja u Loretu Bijanković je od svojih poglavara isusovaca, koji su bili glavni nositelji tridentinske obnove, bio zadojen koncilskim obnoviteljskim duhom. Za ostvarenje pastoralnih ciljeva potrebni su svećenici i zato od samog početka preuzimanja uprave makarske biskupije pokazuje naročitu brigu za odgoj svog klera. Zbog nedostatka svećenika 1710. je izgradio oratorij u Solinama u Brelima koji je bio odjeljak filipinskog oratorija u Splitu, a Bijanković ga je nazvao „*Odgajalište*

*kršćanskih vjernika, koji su pobjegli iz krajeva nevjernika*“. Svrha mu je bila prihvati mladiće koji bi prebjegli iz krajeva pod turskom vlašću, od kojih je neke slao na daljnje školovanje. U Brelima je i dan danas poznat *Bijankovićev bor* koji



se nalazio ispod sadašnjeg hotela Soline, bor koji je bio Bijankovićovo sveto mjesto pod kojim je često boravio i meditirao. Za vrijeme komunističkog režima bor je posjećen da bi 1995. god. zaslugom ogranka Matice hrvatske iz Brela u čast biskupa Bijankovića bio zasadjen novi bor

i postavljena spomen ploča. U Solinama, 1715. godine, također gradi crkvu *Gospe od Pobjede*. To je bila zavjetna crkva, koju je narod odlučio izgraditi prigodom turske opsade Sinja 1715. Crkva je građena u obliku rimskog križa i za nju je Bijanković na dar dobio od dužda misno ruho, dva zvona i sveto posuđe, a 1728. je isposlovao i privilegirani oltar. Narod je crkvu zvao *Gospe od Slavodobića*. On je također bio, ne samo duhovni pastir svoga naroda, nego i kulturno-prosvjetni i karitativno-socijalni radnik. Svojim požrtvovnim radom te neporočnim i svetim životom zadivio je svoje suvremenike, kršćanske vjernike i muslimane, crkvene prelate i ljudе od vlasti, ali i Turke koji su znali slušati njegove propovjedi.

27. srpnja 1730. Bijanković je obolio od teške upale zglobova. Za sve vrijeme njegove bolesti narod se za njega molio u crkvama. Prema riječima Ivana Cetinčića, svećenika Kongregacije sv. Filipa Nerija u Splitu i pisca Bijankovićeva



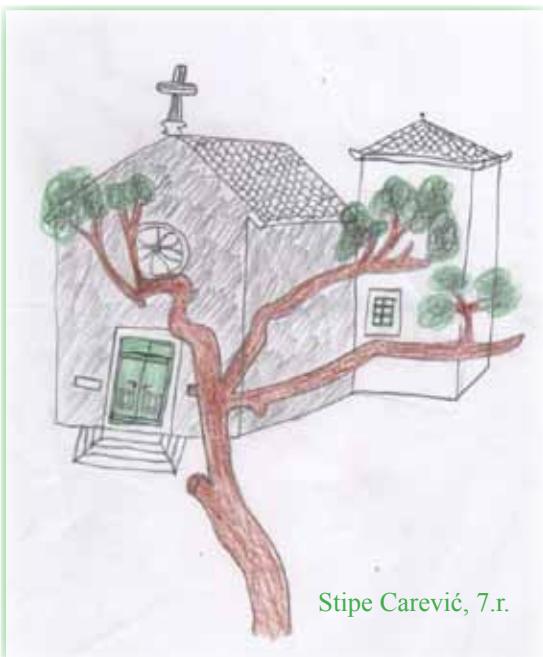
životopisa, Bijanković je 4.kolovoza imao čudesno viđenje sv.Filipa Nerija. Nakon što je bio okrjepljen svetim sakramentima i primio papinski blagoslov, umro je u četvrtak 10.kolovoza 1730. na blagdan sv.Lovre u tri sata poslije podne.Tijelo mu je bilo balzamirano, a srce izvađeno i posebno pohranjeno. Tijelo mu je bilo izloženo do subote, narod je dolazio iz okolice i udaljenih krajeva da se oprosti sa svojim biskupom. Svi su ga željeli dotaknuti i ponijeti nešto za uspomenu. U subotu 12.kolovoza poslije mise zadušnice, njegovo tijelo je položeno u grob u crkvi Sv.Marka u Makarskoj. Dio njegove utrobe pokopan je ispred oltara Gospe od Slavodobića u Brelima što je i upisano na jednoj ploči. Srce je u posebnoj kutiji položeno uz tijelo.

Njegov nasljednik na biskupskoj stolici Stjepan Blašković je potaknut Nikolinom svetošću, glasom čudesa i neprestanim skupljanjem naroda na njegovu grobu smatrao da mora svojom redovitom biskupskom vlašču ispitati Bijankovićeve krepsti i glas o čudesima. Međutim, 21.rujna 1766. Biskupski ured, biskupov stan i sve stvari izgorjeli su u iznenadnom požaru, pa je tako propao i proces koji bio doveden do kraja. Ali štovanje vjernika nije prestalo ni nakon 50 godina nego je neprestano raslo, susjedno pučanstvo je više puta pokušalo uzeti ostatke njegova tijela kao relikviju. I da bi se sigurnije sačuvali njegovi ostaci, crkvena je vlast učvrstila grobnu ploču željezom i na četiri je mjesta zalila rastaljenim olovom. 1881.god. završen je informativni biskupijski postupak, pa mu je pripala titula *sluga Božji*.

Sluga Božji Nikola Bijanković je uvijek bio uvelike slavljen i poštivan u našem mjestu, Makarskoj Rivijeri i okolnim

mjestima sve do Hercegovine. Naši stari ga spominju kao deota, svetog čovjeka kroz kojeg Bog nadnaravno djeluje; utjecali su mu se u neprilikama i molili ga za Božju pomoć. Mnogi su klečali i lijegali na njegov grob u molitvi nadajući se njegovom zagovoru, donosili su i odjeću ili neke druge predmete proseći njegov blagoslov. Mnoge molitve je uslišao i tako nastavio borbu za spas duša koju je započeo za svoga života. Već neko vrijeme poštivanje i zazivanje njegova imena se smanjilo no nikada nije prestalo. Čini se da suvremeni način života sve više guta ono duhovno u čovjeku tjerajući ga prema ovozemaljskim prolaznim stvarima; tjera ga da štuje stvorene više od Stvoritelja. Ako čovjek zaboravi Boga onda pogotovo zaboravlja one koje je On postavio nama za uzor i opomenu, ljude poput biskupa Bijankovića. Ali, hvala Bogu, lik i djelo Nikole Bijankovića toliko su utisnuti u naš puk da će nestati onda kada i nas nestane.

Duje Medić



# Karmelićani

Pojava karmelićana povezuje se uz križare koji su nakon poraza u križarskim ratovima napustili Jeruzalem i povukli se u priobalna područja oko Haife i brda Karmel. Karmel (hebr.) = Božji vrt. Od davnina je držan svetim brdom, mjestom molitve i štovanja. Na poseban način ga predstavlja prorok Ilij (9. stoljeće prije Krista) koji je dio života proveo na Karmelu u sabranosti, molitvi i pokori. Na Karmelu se odigrala borba između njega i svećenika poganskoga boga Bala. Bog usliši Ilijinu žrtvu i zapali žrtvenik nakon čega on poubija 400 Balovih svećenika svjedočeći kako Bog ljubi svoj narod. Njegov primjer privukao je i dio uzornih muževa iz križarskih vojni. Povukli su se na to sveto mjesto odabравši pustinjački život u molitvi i pokori. Na tome mjestu nazvanom *Ilijin izvor* posvećivali su se i podigli su kolibice za stanovanje oko crkvice koja je bila posvećena blaženoj Djevici Mariji. Po toj crkvici dobili su i svoj službeni nazivi Braća blažene Djevice Marije od brda Karmela. Naziv je odredivao i način života. Gospa je za njih „*Gospodarica mjesta*“ nebeska Zaštitnica. Pravilo po kojem žive utvrdio je jeruzalemski patrijarh Albert oko 1210. god. Istačće kako trebaju živjeti na Kristov način. Marija je braći najbolji primjer kako će živjeti svoje pravilo i biti Kristu što sličniji.

Pustinjačke stanove razorio je i redovnike poubjao 1291. god. babilonski sultan Malekel. Crkva je ostala netaknuta. Nakon pada preživjeli karmelićani traže utočište u Europi, a brdo Karmel stoljećima ostaje napušteno. U Europi nije bili dopušteno utemeljivanje reda pa je prvotno *Pravilo*

prema kojem su živjeli i djelovali zbog novih okolnosti doživjelo promjene. Tijekom vremena u obje grane reda (karmelićani i karmelićanke) dolazi do udaljavanja od *Pravila* i popušta duh revnosti. Tijekom 16. stoljeća obje grane reda reformiraju i učvršćuju sveta Terezija Avilska i sveti Ivan od Križa u Španjolskoj. Ove godine slavimo 500-tu obljetnicu ređenja sv. Terezije Avilske (Avila, 28. ožujka 1515 – 14. listopada 1582. Alba de Tormeo) koja je poznata u kršćanskom svijetu kao mističarka, književnica, svetica i reformatorica redovničke zajednice karmelićanki.

Reformu je započela 1568. godine u Duruelu u Španjolskoj. Za reformu je trebala kućicu koju su uredili veoma skromno te se započelo s *bosonogim* životom. Zbog loših uvjeta života u Duruelu osnutak je premješten u nedaleko mjesto Abajo što je sv. Terezija opisala u svom djelu „*Osnuci*“. I danas тамо postoji samostan koji je u 19. stoljeću bio porušen, a obnovljen je 1947. god. Samostan je poznat u hrvatskoj javnosti po tome što se na pustinjački i isposnički život *bosonogih* redovnica odlučila i poznata splitska kazališna glumica Edita Majić kao prva redovnica izvan Španjolske, a prošle godine su joj se pridružile i sestre Mladineo iz Splita (Mihaela, Gabriela i Estera). U obitelji su i dva brata svećenika, a treći se priprema. Trebalо je proći gotovo petsto godina da se karmelićani vrate u Svetu zemlju na Karmel i 1767. godine podižu samostan i svetište *Stella maris* nad *Ilijinom špiljom*.

Nedaleko od samostana danas djeluje Zavod reda u kojemu se i brojni hrvatski karmelićani spremaju za dušebrižništvo.

Karmelićani su u Hrvatsku stigli preko samostana u Samoboru 1904. god. za što je zaslužan sluga Božji Gerard Tomo Stantić. Stantićev naum podupirao je blaženi Alojzije Stepinac, a ostvaren je tek nakon Drugog svjetskog rata i prvi karmelićani stižu u Hrvatski Leskovac 1958. god. kod sestara karmeličanki a godinu potom dolaze u Remete gdje preuzimaju upravu i svetište Gospe Remetske. Potom otvaraju kuće 1976. U Splitu na Kamenu i potom na Krku 1996. god. Hrvatska karmelska provincija sv. Oca Josipa utemeljena je 1990. god. sa sjedištem u Zagrebu u Remetama. Karmelićanke imaju sjedište u Hrvatskom Leskovcu.

Poseban znak Gospine zaštite kod karmelićana je nošenje škapulara. Inspirirano je slikom *Gospe Karmelske sa škapularom* iz Napulja, a datira od 1304. godine. Škapular je dio karmelske odjeće koji se nosi preko ramena (naplećak poput pregače) iznad habita (scapulae , lat. = ramena) a štiti prsa i leđa. Brojni vjernici prihvaćaju karmelski škapular i molitve vezane uz pobožnost Gospa Karmelskoj, a dobijali su mali škapular koji se dodjeljivao vjernicima prigodom upisa u karmelsku bratovštinu i dopuštenjem pape Pija X od 1910. god. on se može zamijeniti blagoslovljenom medaljicom koja na jednoj strani ima lik Srca Isusova, a na drugoj Gospin.

Škapular je dar, ali istodobno i zadaća. Ukoliko želimo biti nositelji Marijina odijela trebamo biti nositelji njezinih vrlina. Škapular je vidljivi znak unutarnje osobne povezanosti s Gospom i to prvenstveno kao Majkom. Škapularska pobožnost raširila se najprije među karmelićanima, potom i preko bratovština u Italiji , diljem Europe i cijelog

svijeta.

Blagdan Gospe Karmelske slavio se od 16. stoljeća u Europi i Americi i postao blagdan škapulara. Štovanje Gospe Karmelske osobito se kod nas širi u priobalnim područjima zahvaljujući pomorcima koji se na putovanjima utječu *Stelli maris* koja dominira na brdu Karmel i svojevrsni je putokaz i svjetionik na putovanju u neizvjesnost morskim bespućima.

Kod nas u Brelima štovanje Gospe Karmelske obilježeno je zavjetnom crkvicom Gospe od Slavodobića koja je izgrađena 1715. godine i ovaj osvrt na karmelićane mali je doprinos proslavi 300-te obljetnice naše Gospe od Slavodobića.

Zdravko Pervan



## Mortadela, mortadela, 'vala Tebi Gospe od Karmela

E, kako mi i sada vonjaju ruke, mislit ćete od čega, što mu je sad palo na pamet?... E, nećete vi meni ukrast taj vonj, ma ne more ga oprat nikakvi sapun, ni Vim, ni Plavi Radion. Vonj one plave mortadele, ma ko to more platit. Bio san mali, ali unda su mortadele bile velike, pogoleme, debele, pupaste, i govorili su da je od magareta, a je i izgledala je baš bokun, ka malo pule.

Sićan se kad je pokonji don Ilija, Bog mu da mir duši, agvanta brejansku župu, unda kad je doša bio je pun elana i uvatio ti on mene odma: "Neko, tribalo bi sredit onu Gospu u crkvi u Solinama!", a mene je uvik vata niki rišpet i straj prčkat po svetin stvarima, ima san duboko strahopoštovanje. A unda me se uvatio i Braco Krešin, dok bi u 'otelu pili gemišt, a je doduše on bi uvik popio više od mene, pričali bi o šnjurima i molima, te će on meni: "Ajde, ti to znaš i umiš, ti imaš pacencu, ti ćeš to lipo uredit, ipak je Gospa stara i to ne smi svak ni popravljat po njoj." Pomislio san u sebi, e kad mi je moj čaća mogu napravit cili oltar za Gospu od Karmela, mogu i ja izlitreštat Gospin kvadar. Znan i sićan se dok je pokonji moj čaća dija kolone i male kuglice na onin dorsko-jonskin kapitelima na Gospinu oltaru, pa san pomislio; ajde to je ipak čast i uspomena prema pokonjemu čaći Laliću. Je doduše, još mu je pečat i potpis na pozadini oltara iz 1958. godine kad ga je dija, sićan se da je bio veliki led, snig i zima, a ja san tada bio maliprdavac u planjaduri od oltara. Nu odiću van nešto spomenit, kad san već kod oltara, u crkvi Gospa od Karmela je bio na istom sadašnjem podiju oltara, od rastovine izrezbaren oltar ko niki fini duborez sličan Mojsijevu kovčegu za Deset zapovidi. Sićan se kako mi je čaća kasnije priča da je taj oltar odnesen u Split, navodno na restauraciju i zaštitu, a možda i u muzej, to je bilo davno, ne znan točno koje godine, ali neposredno oko vrimena II. svjetskoga rata.

Tada se gubi svaki trag oko ovog remek djela, a bilo bi lipo i dobro da neko ko zna nešto da reče, da bi se više znalo i istražilo o ovomu oltaru, "Mojsijevu baulu", kako ga ja zoven.

E sad se vraćan opet na Gospin kvadar, uzeo san ga i odnio kući, lipo san je svu rastvorio i temeljito svaki detalj obnovio, čak san i video di je nabavljena slika, ali u ovom priči san dio ispričat ništo drugo, pa mi uvik ništo ispričida misli, a ja bi tio pisati o mortadeli, koda se je nikad nisan okusio.

Bilo je to davno, znate kada, kad nije bilo njanci jedne kuće uz more od Podcrkavja do Dugoga rata. Triba san, sićan se, "odletit" iz Donjeg sela u stari 'otel "Soline" i ništo reć i odniti poruku pokonjon teti Mari, a ona je bila kuvarica u staromu hotelu sa pokonjon Joškon Bekavac.

Kako san ja to odletio iz Donjega sela u Soline, to su bili posebni doživljaji. Kroz Morčilo

u Podcrkavlju jedva san se uspeo, a unde je sićan se kad bi išli loviti dugnice, bilo najteže se propentrat priko mujike, penjat se priko kamenja, i skači ko vukodlak, digod kroz more, digod kroz mujiku, oću reć onu tupinu u moru, ali sve bos,

pa bi noge letile po ton tupini ko po loju. Ma ko je da papuče unda, dobro da si bio i bos, a kamoli japanke. Sićan se jedanput kako san pokliza u japankama niz kamen i odma mi je izletio notak na prstu palcu, ka da si ga iščupa klišćima, nisu ni japanke bile za svaki teren, one su bile samo za u crkvu i za ić na dotrinu. Je sićan se jednon kako nan je don Jozo Bebić odnio sve japanke dok smo igrali na balun iza crkve pa za dobit japanke natrag triba si doć sa materon u njega



u kuću po japanke i pitat prošćenje, a kamoli danas, ko koga pita za prošćenje, ma ajde ko ti bacela više za poštenjen, ajde moj čovik utekla su ta vrimena...

Kad bi se propeo do punte Pročioka, tamo dalje je bilo lašnje kroz Stomaricu kraj Medini' brodova i kroz Stari Porat je bilo sve lašnje protrkat. Kako bi trča, ka oni satir, kako gazovu, šta ima papke na nogama, ima je on meni se čini, i robove i jareće noge i jareću bradu, takvu san energiju i ja ima. Evo me već na ulazu u Šćit, i iza proplanka isprid mene velika lipa bila plaža, divota prirode, more kalma bonaca, taman san tio zastat da se nagledan lipote kad nu tamo isprid mene pod zidon niki čovik leži potrbuske, gleda u me, cili se trese i izvrnio oči, ja nisan zna šta radi, pa mi palo na pamet kako su pričali da te na Šćitu mogu išbat, a i mater mi je pelila: "Nemoj tamo gledat one na žalu, mogu te bacit u more pa udušit!" Kad san ugleda ovog čovika ja san odma uteka uzbrdo kroz žuke i ne okrećući se za sobon, odo ja ka

strila nebeska naprid, ne bode sikalina bose noge od straja od oni judi. A jesu vonjale žuke iako je cvit već bio otpa sa njii, ali unda je sve vonjalo, zmije su skakale isprid mene, i doli na plaži u Klačini su se neki kupali zagrjeni, ali ja san okrenio glavu sa strane da ja njii ne gledan, ili da oni mene ne vide. Ajde fala Bogu prošlo je i to, tudan san proletio ko strila nebeska a bilo je na ledinan i nečiji ovaca, kašnje mi je nakon 40 godina pala ideja za sliku "Mater Pine Rođina sa ovcama na ježama više Šćita". Evo ti mene sada već san doša do Jezera. A kako je tudan bilo teško proć, ajme doli crno, modro duboko more, klizava glatka kamenja, oborena prema



moru, nema puta nego samo neki uski škrip, a ne smiš gledat doli u more jer te vata stra. Unda san okrenio glavu brdu, nageo se skroz na lebar uz kamenje, takoreć ležimice proša priko kamenja. Kad san ovo proša bilo je gotovo, tamo priko Dugoga rata san proša ko vitar, bila je nika velika rupa ako se sićate, na srid oceanske plaže, tamo di su se snimale scene filma "Goubbiah" sa Jean Maraisom i lipon cigankon, a i unde je bila povije mala Filipettijeva baraka, di je prodava slane srdele i vino. Ja ne znan od čega je bila ta rupa, jeli to vrtilo donje i gornje more pa se stvarala rupa ali unda se je i tovarilo i žalo po noći u brodove pa gonjalo, od otomu van ja ne znan ništa.

I nu eto ti mene u 'otel mojon teti da kažen šta je čaća poručio. Doduše ja san plus toga šta san triba reć teti Mari, nosio bulentin na komu je pisalo šta triba, jer ja san moga bulentin i izgubit pa san triba znat otprilike šta piše. Doša san zapuvan, ali nećete virovat za 15 minuta od crkve sv. Stipana do u 'otel "Soline" i kažen teti Mari ponosan: "Dolazi

biskup Bijanković na ručak, pa triba pripravit ist za njega i don Antu Soljanića iza procesije iza mise." Izvadin bulentin šta mi ga je čaća spremio i dan jon da čita. Tetu me mazila onon masnon rukon po glavi, a u drugoj ruci čitala šta piše u bulentinu. Onda mi je rekla da pričekan, šta san isprid vrata od kužine, gleda unutra. Sićan se velikoga špakeru na drva u kužini i veliki brački bija od česmine sa glavon, šta ih je nosio jedan basetni čovik i meće pod špaker. U kužini je bila velika vrućina i veliki lipi vonj, ložilo se ka navaporu, a zamislite 15. sedmoga, sunce žeže li ga žeže. Moš mislit koja arija unutra u kužini. Tamo daje je bilo i niki judi u bilin jaketama, niki

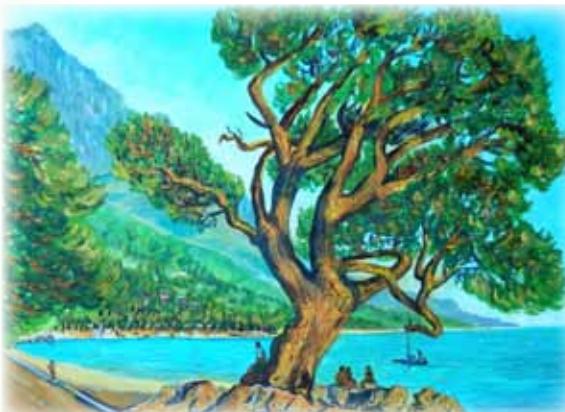
su bili sa velikim drobovima. Tu su bili i konobari, niki se sićan, još su živi pa su mi kašnje pričali kako je teta Mare bila veliki meštar za praviti čufte, oču reć polpete oliti okruglice od mesa, da su njezine polpete bile najslade sa točon a posebno sutradan. A imala je zašto i bit slatka njezina spiza, ja se sićan kako je moja teta Mare otišla na specijalizaciju u 'otel "Esplanade" u Zagreb, a znate kad je to bilo?... Ja sam Jon nosio valižu iz Donjega sela u Žamica butigu, jer je tamo kod Kažulina staja autobus kojim je ona otišla u Zagreb. Znan kad je autobus otišao i zaprašio onu staru žaljikastu cestu oči su mi se ovlažile jer sam mislio da tetu neću više nikad vidi. Eto kako van je i di je ona naučila kuvarstvo i polpete. Sićan se kako je govorila i spominjala još nekoga kuvara, Kebera ako se ne varan. A di je tek kašnje došlo u Brela kuvara i slastičara iz Zagreba i okolice, ako se sićate ogromnoga slastičara Mate iz Rakova Potoka, koji je izučio naše slastičare, i ko nije izio njegov štrudel ne zna šta je štrudel, a ne da Bog kad bi mu izio roladu "à la Maestral", a da ga nisi upita, najboje ti je bilo odma nosit mu gemit, ako si mislio priživit.

Teta se vratila za nekoliko minuta, sa čela su Jon kapile velike kapi znoja, tare lice kanavacon, zagalancala rukave, u jednon ruci je držala veliku kaćolu, ogromnu od 2 litra, a u drugon krivon ruci, šta je slomila kad je poklizla po balavomu masnomu tlevu od kužine i uvik Jon je ostala kriva, u toj ruci je držala i dala mi dvi velike vete kruva, a unutra prisavljene još veće vete salame koje su izvirivale izvanka kruva. Tetine ruke su vonjale po salami, i rekla mi je: "Ajde kući i izidi ovo puton. Reci

čaći da je sve u redu i da će sve bit spremljeno." To se odnosilo, mislio sam u sebi na biskupa Bjankovića, a ustvari to je bio biskup Frane Franić i don Ante Soljanić, ja sam unda ka dite mislio da ima samo jedan biskup, a unda se uvik pričalo kako je biskup Bjanković mogao molitveno rastrat oblake, škakavce, smrduše, babke, gusine, guježine, bakule, maštrapane, gundevaje, i sve napasti koje bi zadesile koga ili koje mesto, pa je on tako oda i u druge župe i činio mirakule kontra razni pošasti.

Otiša sam od tete i nisan dugo mogao izdržati oni vonj iz ruku od sendviča, sio sam malo daje 'otela odma doli ispod velikoga bora i gleda u more. Bio je to takozvani bor biskupa Bjankovića ili Bjankovića bor. Ma da van ga je sad vidi koliki je to bor bio. Nema mu slična više u Brelima. Eno oni šta je još živ doli kraj Mačićeve kafeterije, to je još jedini iz davnina, ali to mu je sinovac ili unuk, pa možete zamisliti koliki je bio Bjankovićev! Ja sam ga ovde litrešta da bi ga malo približio sili i snazi koju je ima i kojon je odisa. I eto ti ga na, i njega je judska ruka makla i utrnila. Posljednji div među borovima je nestao. Pokoj vični daruj njima obojici Gospodine, i boru i biskupu, jer oba su bila ka simbioza, snaga se ispoljavala i u jednom i u drugom, nije biskup sidio pod njim i čita brevijar slučajno, evala njima obojici!

Dok sam ijo salamu, pita sam se kako to lipo vonja, kako ja to nikad prije nisan ijo. Ruke i čunka, sve mi se izmastilo, kad sam rastvorio vete kruva vidio sam rumenu salamu, punu bili fleka, koje bi se na sami dodir odvajale i ispadale, pa bi salama bila šupikava ka sir. To je mortadela, ali ona prava talijanska, magareća, čin bi mi ispa komadić one bile slanine



*iz nje na tlevo, e uteć ćeš ti meni, odma bije s tleva diga, punio u nju, pojubio i ubacio u usta. To se ne ide svaki dan, to je Gospin dar, dar moje Gospe od Karmela i biskupa Bjankovića meni, zato što san ja biskupu i svećeniku organizira za ubacit nešto u kjun. Oni su mene počastili priko tete Mare i uzvratili mi svoju jubav. 'Vala ti Gospe moja od Karmela za ovu mortadelu. Nećete virovat, nisan tio oprat ruke poslin nego san izio, već san lipo od one kratke gaće dobro istra i otra masne ruke, tako da su gaće upile vonj mortadele. Ma kakvi oprat gaće, ni gaće ni ruke nikako oprat. Ko šta ne morete zaboravit oni vonj slani srdela iz mujače, ili kad ste ih nosili u onon žuton karti od škartoca iz dućana, pa još kad bi van se iscidilo iz karte kad bi je nagrizla salamura, sve bi vonjalo putom, tako i meni kad ona lipa crna mala na*

*televiziji kaže: "Che buona mortadella!", odma mi zavonja i sitin se 'otela, tete, bora i biskupa Bjankovića i Gospe od Karmela.*

*E kad si sit, na povratku kući nisan se boja onoga modrila na Jezeru, tamo san proletio ka jareća koža - mlado jare, oliti vukodlak i to ako znadete ono trčanje kad skačete s noge na nogu ka da kacate, a ustvari ste srtni pa ne znate je li trčete ili kacate ili galopirate, uglavnom je srtno i veselo trčanje. Moran reć da takvu mortadelu nikad ni prije ni kašnje nisan okusio nakvoga vonja i gušta. 'Vala ti moja teta i tebi i biskupu Bjankoviću.*

*"Mortadela, mortadela... 'Vala Ti moja Gospe od Karmela!"*

Nediljko Tomaš Dominik

## Priča bake Nede:

### Kako nas je spasila Gospa Karmelska



Puno nas iz Brela, Baške Vode, Piska, Gornji Brela, Zadvarja i ostali mista unaokolo, smo svake godine za Gospu Karmelsku išli na proslavu u Soline. Bijo bi to pravi događaj. Spustišo bi se svit sa svi strana moleći i slaveći Gospu. Bijo je to pravi događaj kojega smo svih jedva čekali. Osim sveti slika medajica, lančića, kipova i križeva na stolovima okolo crkve prodavalо se sve i svašta. Nosalo se i u korpama koje bi bile isprid čovika i visile mu o ramenima i vratu. Nakon mise ljudi bi ostajali u Solinama na ručku kod rodbine i prijateja.

U to vreme dok san bila dite, živilo se teško, ali gledan danas ovu mladost, ni njima nije ništa lakše. Danas je drugi svit i druge su nevoje. Ispričat će vam jedan doživljaj iz moje mladosti

di je mene i moga brata Vinka spasila Gospa Karmelska.

Jednom dođe k meni oni moj brat Ante i kaže evo me sestro, bijo san na Tijarici i sa mnom je došla jedna žena. Ona oče kupit vina i rakije, uja i soli, a tila bi da joj mi to gori s magareton odvedemo. Kad gori dođemo ona će to nami, kaže, platit i obilato žita na magare natovarit, pa da mi sve to tiramo nazad kući.

Bilo je to, moj sinko, prid Božić, jugo, a kiša padala. Natovarili mi magare našim trudima, moj brat Vinko i ja, bilo je tu vina, rakije, uja i soli, a s nami je pošla i ta žena koja nas je vodila iako smo mi put sami znali. Došli smo mi do Ciste, a u Cisti bili Njemci, pa smo morali zaobilazit okolo, a ona žena nas je skrenila priko brda. Put priko brda je bijo gadan, kiša je padala sve se stopilo i magla se spustila, a ta žena je znala put. Kad smo uza sve muke umorni i mokri došli do njezine kuće, dočeka

nas njezin mali u suzama i plačuć: „Nano, nano utekla nan krava“. Otišli oni odma tražit kravu, a mi smo nako mokri rastovarili magare i unili stvari u kuću. Tamo je bila jedna stara široka baba u crnu koja se zvala Zela. Sidila je kraj starog turskog špakera i grijala kosti. Špaker je sta nakraju jedine velike prostorije u kojoj se spavalо i obitavalо. Dala nan je večerat kruva i mlika, a unda smo se nako u robi sušili pokraj špakera.

Kasnije nas je ta baba Zela poslala leć, mene i moga brata Vinka, na jedan krevet koji je bio u drugon kutu, daleko od špakera, a vino, rakiju i ostale stvari smo stavili uza zid negdi na po prostorije. Nije bilo dugo prošlo kako se petruljača izgasila, nasta je mrak i tišina, jedino se izdaljega čulo pucketanje vatre u špakeru. Malo kasnije, čujen ti ja moj sinko di nešto šuška koda je uša neki miš i pomalo glogoće koda se nešto proliva. Šta je sad, jadna ti san, onako u potpunon mraku povirin ispod sukanca i širon razdrečin oči. Kad nako kroz mrak vidin ti ja da nan neko pritače vino i rakiju. Onako od stra šapjen ja momu bratu: „Vinko, Vinko eno nan liju vino i rakiju, sve će nan odnit i pokrast“. „Šuti seko, nemoj ništa govorit, ništa se ne vidi neka kradu, ubit će nas“ - kaže Vinko i nastavi spavat.

I tako kad je zora svanila i kad smo se digli imali smo šta i vidit: oni su ti to moj sinko sve izlili i odnili, ostalo nešto malo. Bila je tu ta žena njezin muž Frane i stara Zela. Kaže nami ta žena ajdete dico po selu i prodajte to štograd što imate. Bilo je tu blizu, kiša je padala, zvali smo po kućan okolo, ali нико од ono jada šta je ostalo ništa nije uzeo.

Čekali mi tu ženu kasnije da nam nešto spremi i na magare natovari, ali ništa ona ne sprema niti tovari. Ništa nan nije dala ni spremila nan komad kruva i stalno nas gonila da idemo kući. Slala ona nas priko brda, a ja gori ne znan puta pa san joj rekla da mi nećemo priko brda nego priko Dobranja jer tamo iman tetu, materinu sestru i znala san di je ona. Ova žena to nije dala nego je rekla da će nas ona otpratit priko brda i kazat nan puta. I tako, dovela nas ona na brdo i pustila kući.

Na brdu ijedu putejaka koji vodu amo tamo, a koje su čobani utabali čuvajuć ovce. Išli smo mi onako napamet daje, unda su počeli pucat topovi ozdala

u Svibaču i pala magla, a mi jadni nismo znali kud idemo. Stajali smo i plakali. Bilo je s nami jedno malo pitomno i poslušno magare kojega smo zvali „Mrka“. Nije moglo priko gomila pa bi mu mi rušili gomile i nekako ga pritravali priko. Kiša je i daje padala, a na magaretu se sve raspalo sol se otopila i razasula. Gospe moja jada neviđena. Uvatijo nas stra šta od topova šta od puta, a ja od sve moje muke zavapin Gospi Karmelskoj za pomoć: „Gospe moja Karmelska uvik san Te slavila i Tebi dolazila, pomozi nan da se ne izgubimo i da sritno kući stignemo“. Nisan ja to ni izgovorila kad čujemo ti mi negdi ispod nas put istoka mušku pismu. Bili su to Bosanci koji su prid Božić odozgar iz Bosne odili i pivali božićne pisme. Gonili su žito i minjali ga za vino i rakiju. S nekin bi se sprijateljili pa bi uvik znali kudan idu. Oni su nas uputili na pravi put. Fala ti Gospe Karmelska šta si nan poslala Bosance i na put nas izvela.

Kako smo kući bili sve bliže, na umor nisam mislila nego mi je stalno bilo na pameti šta će moj čaća reć i oče li na nas vikat. Bila san ja po Studencima, Lovreću, Livnu i Duvnu, obišla svaku kuću, ali nigdi se nisan namirila na taku ženu koja nas je utrpala leć i tako po noći nan sve odnila.

Kad smo stigli kući čaća je sidijo za stolon i ko uvik čita molitvenjak. To je bilo stari molitvenjak dar od jednoga Talijana kojega je moj čaća ranjena u ratu na Tirolu spasijo. Talijan mu je na prvom listu napisa zahvalu i godinu 1919. Čaća je bilo sritan kad nas je vidio, a mi smo mu plačuć kazali kako su nas pokrali i da ništa kući nismo donili. Nije se on ni lutio niti je vikao, nego nego nan je blagin glason rekao: fala Bogu dico moja da ste vi živi i zdravi svojoj kući došli. Sve šta mi imamo u Božijin je rukama. On nas neće zaboravit, dat će Bog nami i više nego su oni odnili.

Napojili smo magare, spratili ga i dali mu ist, a unda smo se sušili, a ja san pozdravila Gospu Karmelsku, zafalila joj na tomu šta nas je spasila i sritno kući vratila.

Eto dico moja budite pošteni, ne kradite i ne varajte druge jude, radite pošteno i molite Gospu Karmelsku, a ona će blagoslovit sve vaše trude i pomoći van u svakoj životnoj nevoji.

Pripremio: Viktor Puljak

# *Hodočašća i posjeti*

## *Susret s papom Franjom u Sarajevu*

Ozarena lica u autobusu dala su nasluti da je iskra radosti zbog susreta s papom već zapaljena u srcima svih hodočasnika što krenuše oko podneva, 5. lipnja iz Brela za Sarajevo, kako bi sutradan bili karika u lancu mnoštva što će dijeliti MIR u čijem znaku dolazi Franjo današnjih dana.



Doživljaj zajedništva raspjevane mladosti iz Brela i drugih prijateljskih i susjednih župa bijaše nagovještaj da će ovo biti i hodočašće i lijepi izlet, kao što to već biva na našim uobičajenim putovanjima. Nekako smo toga dana svi bili jednaki, jednako poletni, razdražani ... pa pomislih: "Bože moj, ovako je vjerootrojatno u Raju", jer, po pričanju međugorskih vidjelaca, tamo su svi isti – nema mladih i starih; neumrla duša ne podliježe zakonima vremena ... tako smo se i mi osjećali.

Naš dragi župnik don Stjepan, pun iznenadenja kao i uvijek, negdje na pola puta nas obavijesti da ćemo skrenuti u Međugorje ( rano smo krenuli pa je bilo dovoljno vremena otići pozdraviti Gospu ). Ima li ljepše priprave za susret sa Sv. Ocem, nego li otići pomoliti se Majci i preporučiti njega i sve nas u njezine molitve za sretan ishod ovoga značajnog događaja ... jer, govorilo se, ovo je posjet visokog rizika!

Dočekalo nas je Sarajevo okupano zalazećim suncem, okićeno zastavama dviju država, te jumbo plakatima s kojih se smiješio dragi papa, a na kojima je bilo ispisano geslo - svrha njegova dolaska u ovu višenacionalnu sredinu: "MIR VAMA"!

Koje li radosti!

MIR ... u dušama, u srcima, među ljudima svih narodnosti i vjera ...to je znak uvijek osporavan, ali jedina spona po kojoj se ostvaruje molitva "da svi budu jedno."

Te večeri u metropoli BiH, gdje se susreću istočna i zapadna kultura, osobito izražene na Baščaršiji ( upravo smo tu odsjeli u jednom ugodnom, malom hotelu ), osjećalo se zajedništvo, radost, isčekivanje, jedan pozitivni "šušur", kako bi mi u Dalmaciji rekli ... Ispred "Stadlerove" katedrale mnoštvo svijeta, svećenika, biskupa, kardinala ...i nezabilaznih izvjestitelja iz raznih, domaćih i inih medija.

Susretali smo, jednom riječju, ljudi dobre volje, osobito među Bošnjacima. Uvjereni sam da ih je papa Franjo sve potaknuo na blagoslovljene misli nade i vjere u mogućnost ostvarenja dobra među svim ljudima i narodima.

Jutro! Mjesecima očekivan povijesni dolazak sv. Oca, naš odlazak na stadion Koševo



*PAPA MI TE VOLIMO! DOBRO NAM  
DOŠAO SVETI OČE! MIR VAMA!*

... a sunce već u ranim satima nemilosrdno upeklo. Krenuli smo pješice ... i nije bila baš lagana hodnja, uspon za usponom, pa spuštanje do samoga stadiona ... a tamo, koliko god smo rano došli nije bilo preuranjeno, jer se iz tisuća grla već orila pjesma i radosno klicanje. Vjerujem da smo svi u trenu zaboravili kako nije bilo lako doći do ovoga mjesta, ali isplatilo se . Uostalom, svaki "uspon" prema cilju je manje više naporan, ali kad se stigne, nagrada je višestruka.

Nezaboravan trenutak dolaska zrakoplova i pojava pape Franje pratili smo na ogromnim video zidovima, sve smo popratili zanosnim klicanjem, jer ... stigao je bijeli putnik slomljenoga pastirskoga štapa, baš neobično sličan svecu siromahu, čije ime je uzeo kao moto svoje pastirske službe.

Nemoguće je opisati emocije koje su se valjda stopile sa simbolikom puštanja golubica u slobodu nebeskog prostranstva ... nemoguće je opisati onaj izljev nesputane radosti kada se pojavio papamobil na krcatom stadionu i kada se zaorilo iz sedamdesetak tisuća grla:

U tom trenutku smo snažno osjećali Papin zagrljaj, kao što je i on mogao osjetiti svu ljubav usmjerenu prema njemu.

"Tu es Petrus" odzvanjalo je iz stotine grla velikoga zbora, sastavljenog iz mnoštva župa BiH, Hrvatske i susjednih zemalja, dok je papamobil polako prilazio mjestu euharistijskog slavlja.

"Došao sam kao hodočasnik mira, ne samo katolicima, nego svima" i "NIKAD VIŠE RATA"....bila je temeljna poruka izrečena u homiliji. Dovoljno za pamćenje i poticaj da ovaj doživljaj ne bude samo lijepa uspomena na jedan nezaboravan susret, već promjena svih nas pojedinačno na ispravno življenje u zajedništvu po kome ćemo moći ostvariti Isusovu velikosvećeničku molitvu, gore već spomenutu:

DA SVI BUDU JEDNO!

Roza Brkušić Hrvoslava  
( 5. lipnja 2015. god.)



## DAN DRŽAVNOSTI I JEDNA LIJEGA OBLJETNICA

U našoj župi je 25. lipnja svečanim euharistijskim slavlјem obilježen Dan državnosti, ali i jubilarna, 30. obljetnica svećeništva, kao i 37. obljetnica mature generacije našega župnika, don Stjepana Lončara. Biskup sisački msgr. Vlado Košić je dio te generacije, pa smo imali čast da on predvodi sv. Misu pred okupljenim pu-kom i da u kratkoj, ali znakovitoj homiliji svima nama osnaži značenje i vrijednost domoljublja i važnost dana kojega slavimo, a koji je, nažalost, još uvijek od mnogih obezvrijedeđen.

Ljubiti domovinu znači zalagati se za nju i svojim životom svjedočiti kome i kamo pripadamo, ne dopustiti da nas neki "zli" vjetrovi obeshrabre u izgrađivanju njezinoga napretka jer, domovina je samo jedna i dužni smo se za nju boriti svim dopustivim i časnim sredstvima. Na nama je odgovornost prema onome što ćemo namrijeti budućim naraštajima, kako bi mladost

ostala ovdje, svoja na svome.

Lijepo je bilo vidjeti kolege našega župnika za oltarom, generaciju koja slavi trideset ljeta svećeništva i 37 godina zajedništva, bez obzira gdje služuju. Matuirali na Šalati, šk. god. 1977/78. svi su istoga dana, 30.lipnja 1985. bili zaređeni, svatko u svojoj biskupiji ( naš don Stjepan u Splitu ).

Na ovogodišnjem susretu se našlo njih devet svećenika i četiri "civila", koji su se opredijelili za drugačiji način pastoralnog rada u obitelji.

Srdačno im čestitamo na ovom lijepom jubileju, i prateći ih molitvama zazivamo Božji blagoslov na cijelu generaciju, kako bi nas i nadalje vodili snagom Duha Svetoga prema cilju uzleta vjere na putu spa-senja.

Roza Brkušić Hrvoslava



# **DOGAĐANJA U ŽUPI**

## **Breljanska večer u Božićnom gradu**

Breljanska večer u *Božićnom gradu* u Makarskoj održana je u nedjelju 14. prosinca 2014. god. U bakalaru „na bianco“ te rižotu s plodovima mora koji su u okviru večeri Brela pripremili profesionalni breljanski kuhari na čelu sa Goranom Staničićem i uz pjesme klape *Berulia* uživali su svi posjetitelji *Božićnog grada*. Općinski načelnik Brela Stipe Ursić pozvao je Kolindu Grabar Kitarović, koja je tada bila u posjetu Makarskoj u svojstvu kandidatkinje za predsjednicu, na degustaciju breljanske kuhinje. Aktualna predsjednica je bila oduševljena jelima i dekoracijama breljanskih kuhara koje je ocijenila čistom peticom.



## **Violinski koncert Majde Goluže**



U nedjelju 21. prosinca 2014. god. u župnoj crkvi Sv. Stjepana u organizaciji Općine Brela održan je prigodni koncert na kojem su nastupili dugogodišnja solistica HNK i voditeljica komornog orkestra *Splitskih solista* Majda Goluža prof. - violina i Paul Coleman prof. – gitara. Tijekom i nakon svete mise izveli su niz klasičnih i skladbi iz božićnog repertoara.



## Koncert ususret Božiću

Koncert *Ususret Božiću* održan je u nedjelju 21. prosinca 2014. u 18 sati u župnoj crkvi Sv. Stjepana u Brelima. Nastupili su Nada Sumić i Aleksandar Srzić.



## Badnja večer u Brelima

Badnjakom se naziva dan uoči Božića, a ime mu dolazi od riječi "bdjeti", jer se na Badnju večer bdiće pobožno čekajući Kristovo rođenje. Na Badnjak nema objeda, posti se do večeri, a jede se samo navečer. Večera na Badnjak je posna, obično bakalar ili neka druga posna riba, a blagovanje je obilježeno božićnim zdravlicama i običajima koji su usmjereni svakom dobru članova obitelji.

Badnju večer je pred Božić 2014. po prvi put ispred općinske zgrade na Kričku organizirala Općina Brela. U isčekivanju polnoćke, pred oko dvjestotinjak ljudi, bez naknade je nastupio breljanski glazbenik Miro Radić.

Pjevale su se božićne pjesme, prikazivale božićne jaslice, a breljanski tim kuhara u sastavu Goran Staničić, Hrvoje Bekavac, Ivan Ursić i Marijana Ivanac pobrinuli su se za bakalar.

Uz badnjake i vatru za koje se pobrinuo Rozario Ivanac - Rozo, bakalar, glazbu, bor i jaslice se nazdravljalo, uspostavljalo zajedništvo i obnavljali stari breljanski običaji.



## *Tradicionalni Božićni koncert*

U petak 26. prosinca 2014. god. na blagdan sv. Stjepana u župnoj crkvi na sv. misi koju je predvodio fra Ante Čovo, gvardijan Franjevačkog samostana iz Makarske, nastupio je samostanski župni zbor. Nakon sv. mise održan je tradicionalni *Božićni koncert* na kojem su nastupile klape *Srdela* iz Makarske i *Berulia* iz Brela.

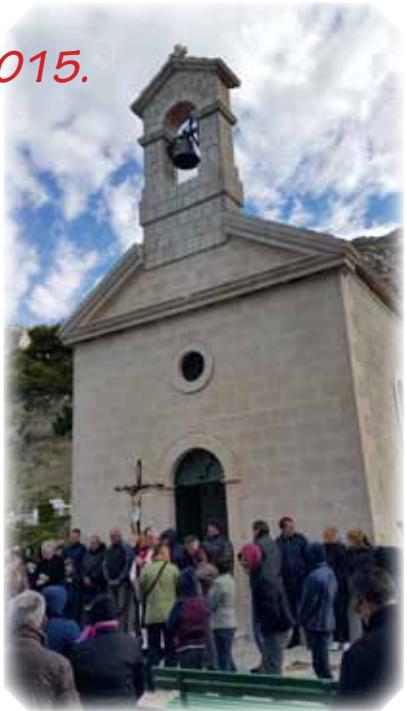


## *Odabran spomenik Nikoli Bjankoviću*



U siječnju 2015. god. općinski načelnik je objavio javni poziv za izradbu idejnog kiparskog rješenja spomenika (poprsja) u čast biskupu Nikoli Bjankoviću koji je poslije čudesne sinjske pobjede nad Turcima 15. kolovoza 1715. godine dao izgraditi crkvu na predjelu Solina posvećenu blaženoj Djevici Mariji koju je imenovao Gospa od Pobjede. Puk ju je nazvao Gospa od Slavodobića. Biskup Bjanković je umro u Makarskoj 10. kolovoza 1730. god. u 85 godini života na glasu svetosti. Na poziv se javilo devet kipara iz cijele Hrvatske koji su dostavili svoja idejna rješenja. Deveteročlano povjerenstvo koje je utemeljeno isključivo za odabir najboljeg rješenja nije se uspjelo dogоворити, stoga je Općinsko vijeće na Izvanrednoj sjednici održanoj dana 01. lipnja 2015. god. tajnim glasovanjem u dva kruga od devet ponuđenih odabralo jedno rješenje. Autorica izabranog kiparskog rješenja je Sandra Nejašmić – Pirnat iz Postira. Odabrani kameni spomenik bi se trebao postaviti u dvorištu crkve Gospe od Karmela do proslave tristote obljetnice, uoči samog blagdana 16. srpnja 2015. god.

## Procesija na Veliki petak 2015.



## Žudije na festivalu u Mliništu

U Mliništu kod Metkovića u župi Vidonje, općini Zažablje održan je 15. festival žudija na kojem je sudjelovalo 29 župa koje njeguju tradiciju *Čuvara Kristova groba*. Žudije su se postrojile na nasipu uz rijeku nakon čega je održana smotra. Kuburaši iz Marije Bistrice i Lobora ispalili su plotune nakon čega su se žudije ukrcali u lađe veslajući do crkve Srca Isusova i Marijina gdje je poznati fotograf Šime Strikoman napravio još jednu u nizu *Milenijskih fotografija*. U prepunoj crkvi održana je sveta misa koju je u svojoj rodnoj župi predvodio splitsko-makarski nadbiskup msgr Marin Barišić. Poslije mise i uvodnih govora domaćina načelnika općine Ivana Obradovića i dožupanice Marije Vučković puku se predstavio i pjesnik Nadomir Tadić-Šutra koji je bio i jedan od voditelja programa. Slijedilo je predstavljanje svih skupina sa svojim običajima. Breljanske žudije predstavili su se svojim programom u kojem su osim smjene straže i padanja uz zvukove potresa i grmljavine prikazali Isusovo uskrsnuće gdje je Isus uz efekte magle prešao preko žudija. Na kraju su nastupile žudije župe sv.Frane iz Imotskog gdje će se dogodine održati 16.festival. Ispred crkve domaćini su na kraju nazočne počastili jelom i pićem.



# Proslave Gospe



# Karmelske u Brelima



# PASTORALNI ŽIVOT ŽUPE

## PRVA PRIČEST I KRIZMA U ŽUPI

Kao i svake godine, početkom petog mjeseca u našoj župi su bile svečanosti prve sv. pričesti i sv. krizme. Novost je bila u tome što smo ta dva događaja spojili u jedan vikend. Krizma je bila u subotu 02.05. a sv. pričest u nedjelju 03.05. Budući da je zbog državnog praznika bio produžen vikend, roditelji i djeca su imali dovoljno vremena za pripravu i svečano slavlje ovih sakramenata.

Krizmu je predvodio prof. KBF-a dr. don Marinko Vidović. U susretu sa krizmanicima, roditeljima i kumovima, uputio je riječi poticaja i naglasio važnost i smisao ovog sakramenta i pozvao roditelje i kumove da budu svjedoci svojim krizmanicima. Svi krizmanici su sudjelovali u misnom slavlju pjesmom, molitvom, čitanjem misnih čitanja te prinosom darova.

Krizmatelj je pohvalio znanje, vladanje i spremnost krizmanika.

Prva sv. pričest je bila u nedjelju 03.05. Procesijom od župne kuće do crkve započelo je svečano slavlje. Djeca su pjesmom, recitacijama i prinosom darova sama animirala prvopričesničko slavlje. Atmosfera u crkvi bila je dostojanstvena i slavljenička. Najuzbudljivije je bilo kada su djeca po prvi put primila Kristovo tijelo u svoje srce. Događaj je to koji će pamtitи cijelog života.

Nakon misnog slavlja uslijedilo je fotografiranje i čestitanje te nastavak slavlja za obiteljskim stolom.

Neka Gospodin čuva i blagoslovi naše pričesnike i krizmanike da se nijedan od njih ne odijeli od Njegove ljubavi.

Don Stjepan Lončar



# Naša Sveti Potvrda

Krizma ili Sveti Potvrda je sakrament kojim primamo puninu dara Duha Svetoga. Tim sakramenotom postajemo punopravni članovi Crkve. Najbitniji dio obreda krizme je polaganje ruku biskupa na glavu krizmanika.

Primanje krizme nije nešto što primamo „tek tako“. Za ovaj sakrament smo se pripremali čak dvije godine. Uz vjerouau, razne susrete, okupljanja, obnove i izlete, ono što je najviše utjecalo na nas su svjedočanstva mlađih, uspješnih ljudi koji su svjedočili o svom životu i o, ne tako laganim, životnim putevima.

Naš prvi susret sa krizmateljem, don Marinkom Vidovićem, potaknuo nas je na iskreno preispitivanje naše savjesti kako bi se u petak, na dan prije krizme, mogli iskreno i skrušeno isповjediti. Na sami dan krizme, 2. svibnja 2015. godine, nas sedamnaest, okupili smo se u crkvi Sv. Stjepana Prvomučenika. Svečano misno slavlje, počelo je u 11 sati. Na početku misnog slavlja, našeg krizmatelja pozdravili su krizmanici Josip Žamić i Marija Akmadžić, koja je tom prigodom uručila cvijeće. Sami obred i polaganje ruku na namaje ostavio neizbrisiv trag. Taj trenutak nećemo nikada zaboraviti. Svakome od nas don Marinko bi šapnuo poneku riječ značenja naših imena, i to će nam ostati u vječnom sjećanju.

Poslije rečenice: „Primi pečat dara Duha Svetoga“, misno slavlje nastavilo se svojim uobičajenim tijekom. Na kraju su se krizmanici Sara Jurišić i Ivo Jakir zahvalili roditeljima, kumovima, vjeroučiteljima, svećeniku i krizmatelju u ime svih krizmanika.

To je bio jedan veliki dan za nas male ljude.

## Popis krizmanika:

01. MARIJA AKMADŽIĆ
02. DINA ĆELIĆ
03. MARIN ĆELIĆ
04. ALOJZ GUDELJ
05. ANTONIO IVANAC
06. MARE JADRIĆ
07. IVO JAKIR
08. MARTA JAKIR
09. SARA JURIŠIĆ
10. NIKOLINA MARTINOVIĆ
11. HRVOJE RAOS
12. MIA RAVLIĆ
13. MAGDALENA RIBIČIĆ
14. PAULA SEKULIĆ
15. MONIKA VUČAK
16. IVAN ZELIĆ
17. JOSIP ŽAMIĆ

Marta Jakir, Sara Jurišić, Ivo Jakir

Učenici drugog razreda SŠ fra Andrije Kačića Miošića, Makarska



## **MOLITVENA AKCIJA „ZA ŽIVOT“**

Prošlogodišnja statistika župe je bila porazna. 11 krštenih i 24 umrlih. Podatak je to nad kojim se svi trebamo zamisliti i zabrinuti. Bio je to alarm da se nešto učini po tom pitanju. Čini se kao da „kulturna smrti“ sve više uzima maha pred „kulturom života“. Odlučili smo nešto učiniti po tom pitanju. Ono što svi možemo i što je zapravo najvažnije jest molitva. Odlučili smo svakodnevno moliti krunicu na tu nakanu. Počeli smo s prvom zornicom. Svako jutro moljena je krunica u 06.00 prije mise zornice. Nastavili smo moliti i poslije Božića i kroz cijelu korizmu i vrijeme nakon nje. Ljudi su shvatili vrijednost i važnost molitve. Molimo i dalje. Rezultati molitve se pomalo naziru. Prave rezultate ćemo vidjeti nakon prvog kolovoza kada se navršava devet mjeseci od početka molitvene akcije. Nemojmo se umoriti. Molimo i dalje s vjerom da Gospodin čuje naše molitve i da će ih uslišiti.

Bez djece i novih života nema ni budućnosti ovoj župi ni našoj Domovini.

Dragi roditelji, nemojte se bojati života. Bog vam u svakom djetu daruje svoj blagoslov. Budite otvoreni životu i primajte ga kao dar i blagoslov iz Božje ruke.

Don Stjepan Lončar



# RASPORED BOGOSLUŽJA PRIGODOM 300. OBLJETNICE GOSPE KARMELSKЕ

## NEDJELJA 12. SRPANJ

SV. MISA U 09.00

KRUNICA U 18.30

SV. MISA U 19.00. SV. MISU PREDVODI I PROPONIJEVA DON MARIN BARIŠIĆ, BIVŠI ŽUPNIK. POD MISOM PJEVA ZBOR MLADIH ŽUPE SRCA ISUSOVA IZ VINIŠĆA

## PONEDJELJAK, 13. SRPANJ

KRUNICA U 18.30

SV. MISA U 19.00

SVETU MISU PREDVODI DON ŠPIRO ČIKEŠ

POD MISOM PJEVA Klapa „PASIKA“ IZ KOSTANJA. POSLIJE SVETE MISE KONCERT KLAPE „PASIKA“

## UTORAK, 14. SRPANJ

KRUNICA U 18.30

SV. MISA U 19.00. SVETU MISU PREDVODI FRA GRACIJAN GAŠPEROV, OFM CONV. POD MISOM PJEVA ŽUPNI ZBOR ŽUPE SRCA ISUSOVA IZ BIJELOG POLJA KOD MOSTARA

## SRIJEDA, 15. SRPANJ

### UOČNICA BLAGDANA GOSPE KARMELSKE

KRUNICA U 18.30

SV. MISA U 19.00. SVETU MISU PREDVODI MSGR. MISLAV HODŽIĆ

PRVI TAJNIK NUNCIJATURE U PRAGU

POD MISOM PJEVA Klapa „SVETI JURAJ“. NAKON SV. MISE SLIJEDI KONCERT KLAPE SV. JURAJ

## ČETVRTAK, 16. SRPANJ

### BLAGDAN GOSPE KARMELSKE

SV. MISA U 08.00

BLAGDANSKA SV. MISA U 10.00

PRIJE SVETE MISE BLAGOSLOV BISTE SLUGE BOŽJEG NIKOLE

BLANKOVIĆA I TRADICIONALNA PROCESIJA

SV. MISU PREDVODI I PROPONIJEVA MSGR. MARIN BARIŠIĆ, NADBISKUP.

POD MISOM PJEVA Klapa „BERULIA“

SV. MISA U 19.00



## GOSPI OD KARMELA



*Gospe od Karmela  
Djevice sveta  
na ovome kršu  
gdje još ljubav cvjeta  
na tome žalu od mora i soli  
tvoj puk te štuje*

*Časteći te smjerno  
tvoj zagovor moli*

*S ufanjem ti prinosi  
žuljave ruke  
neisplakane suze  
i znoj sa čela umornih težaka*

*Već stotinama ljeta  
srce ti dariva  
svakom svojom radosti  
i dubinom boli*

*Jer ti si Majka  
uvijek vjerna  
onom tko te voli*

*Tvoja se duša s našom stapa  
u ovom lijepom  
podbiokovskom kraju*

*Sa svakim zrncem  
Krunice od zlata  
što nebo sa zemljom  
u svjetlu duge spaja*

*u daru obećanja  
po snazi  
smeđeg škapulara*

*širom otvaraš vrata  
u vječnu radost  
nebeskoga Raja*



*Roza Brkušić -  
Hrvoslava*

